

Drugi i treći alternativni periodični izveštaj o primeni Konvencije o pravima deteta u Republici Srbiji (2008-2014)

Save the Children

Centar za prava deteta

Pestalozzi Children's Foundation

Education and intercultural competence – worldwide

**DRUGI I TREĆI
ALTERNATIVNI
PERIODIČNI IZVEŠTAJ
O PRIMENI KONVENCIJE
O PRAVIMA DETETA
U REPUBLICI SRBIJI
(2008–2014)**

Izveštaj je pripremila
Koalicija za monitoring prava deteta u Srbiji
pod koordinacijom Centra za prava deteta

DRUGI I TREĆI ALTERNATIVNI PERIODIČNI IZVEŠTAJ O PRIMENI KONVENCIJE O PRAVIMA DETETA U REPUBLICI SRBIJI (2008–2014)

Izdavač

Centar za prava deteta
Skender-begova 20/12
11000 Beograd
+381 11 33 44 170
www.cpd.org.rs
office@cpd.org.rs

Za izdavača

Milena Golić Ružić

Urednik svih izdanja

Milena Golić Ružić

Priredile

Marija Petrović
Ivana Stevanović
Milena Golić Ružić
Marija Anđelković

Lektura/korektura

Tanja Bogičević

Dizajn

Rastko Toholj

Štampa

Igam, Beograd

Tiraž 400

ISBN 978-86-83109-66-1

Beograd, 2015. godine

Svi pojmovi koji su u tekstu upotrebljeni u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

Štampu publikacije podržao je Save the Children.

Rad Koalicije za monitoring prava deteta u Republici Srbiji na izradi Izveštaja podržao je Pestalozzi Children's Foundation.

Sva prava zadržana. Ova publikacija se može umnožavati bez naknade i prethodne saglasnosti izdavača samo u obrazovne svrhe. Za svaku drugu upotrebu potrebna je prethodna pisana saglasnost izdavača.

Sadržaj ove publikacije je isključivo odgovornost Centra za prava deteta i ne predstavlja nužno stavove Save the Children i Pestalozzi Children's Foundation.

Save the Children

Centar za prava deteta

Pestalozzi Children's Foundation

Education and training for all children - worldwide

CIP – Katalogizacija u publikaciji Narodna biblioteka Srbije, Beograd
341.231.14-053.2(497.11),2008/2014" / 342.726-053.2(497.11),2008/2014"
/ DRUGI i treći alternativni periodični izveštaj o primeni konvencije o pravima deteta u Republici Srbiji : (2008-2014) / priredile Marija Petrović ... et al. / Beograd : Centar za prava deteta, 2015 / Beograd : Igam / 82, 86 str. / 20 cm / Nasl. str. prištampanog engl. prevoda: Second and Third Alternative Periodic Report on the Implementation of the Convention on the Rights of the Child in the Republic of Serbia / translation Milan Marković / „Izveštaj je pripremila Koalicija za monitoring prava deteta u Srbiji pod koordinacijom Centra za prava deteta” nasl. str. / Tiraž 400 / Napomene i bibliografske reference uz tekst / **ISBN 978-86-83109-66-1** a) Konvencija o pravima deteta 1990 – Srbija b) Prava deteta – Srbija – 2008-2014 c) Deca – Međunarodna zaštita – Srbija – 2008-2014 / **COBISS.SR-ID 218988556**

Sadržaj

Uvod	7
OPŠTE MERE PRIMENE	9
Zakonodavni okvir	9
Nacionalna politika za decu i koordinacija	10
Nadzor nad sprovođenjem Konvencije, evaluacija i nezavisni nadzor	13
Raspodela sredstava za decu uključujući i sredstva iz međunarodne saradnje	17
Saradnja civilnog sektora i vlade — nosilaca vlasti	19
OPŠTI PRINCIPI	22
Nediskriminacija	22
Najbolji interes deteta	24
Participacija	25
POLITIČKA PRAVA I GRAĐANSKE SLOBODE	28
Registracija po rođenju	28
PRAVA DETETA U PORODIČNOJ SREDINI	31
Porodično okruženje	31
Zlostavljanje i zanemarivanje dece	34
Telesno kažnjavanje	36
OSNOVNA ZDRAVSTVENA I SOCIJALNA ZAŠTITA	38
Deca sa invaliditetom	38
Životni standard	41

OBRAZOVANJE, SLOBODNO VREME I KULTURNE AKTIVNOSTI	44
Obrazovanje, profesionalna obuka i savetovanje o izboru budućeg zanimanja	44
Odmor, dokolica, rekreacija i učešće u kulturnim i umetničkim aktivnostima	48
POSEBNE MERE ZAŠTITE	50
Deca izbeglice.	50
Maloletničko pravosuđe	52
PRIMENA FAKULTATIVNOG PROTOKOLA O PRODAJI DECE, DEČJOJ PROSTITUCIJI I PORNOGRAFIJI	55
Opšta zapažanja	55
Zakonodavni okvir i problemi koji postoje.	56
Strateški okvir.	63
Nacionalni mehanizam za upućivanje	67
Naknada štete žrtvama.	68
Posebne usluge i posebne edukacije za rad sa decom žrtvama	68
Posebne obuke profesionalaca koji rade sa decom.	69
 Aneks 1	
O članovima Koalicije za monitoring prava deteta	71
 Aneks 2	
Statistika trgovine decom	75
 Aneks 3	
Analiza napretka u primeni Preporuka za Fakultativni protokol o prodaji dece, dečjoj prostituciji i pornografiji	79

UŽIČKI
CENTAR ZA PRAVA
DETETA

OTVORENI
KLUB

ATINA

PRAXIS

NEXUS

CENTAR ZA
PRAVA DETETA

**U izradi Izveštaja
učestvovala su
sledeće članice
Koalicije za monitoring
prava deteta
u Republici Srbiji**

IMAM IDEJU

NVO ASTRA
— Akcija protiv
trgovine ljudima

MREŽA
ORGANIZACIJA
ZA DECU SRBIJE
— MODS

CENTAR ZA
INTEGRACIJU
MLADIH

CENTAR
ZA KREATIVNI
RAZVOJ
— KNJAŽEVAC

VELIKIMALI

BEOGRADSKI
CENTAR
ZA LJUDSKA
PRAVA

POMOĆ DECI

FAMILIA

RODITELJ

Uvod

Republika Srbija je predstavila Inicijalni izveštaj o primeni Konvencije o pravima deteta (u daljem tekstu: Konvencija) pred Komitetom za prava deteta (u daljem tekstu: Komitet) 2008. godine, a Inicijalni izveštaj o primeni Fakultativnog protokola o prodaji dece, dečjoj prostituciji i pornografiji 2010. godine. Drugi i treći periodični izveštaj trebalo je da bude pripremljen i predstavljen Komitetu u 2013. godini.

Zaključna zapažanja Komiteta i za jedan i za drugi izveštaj bila su dostupna javnosti preko internet prezentacije nadležnog ministarstva, a kasnije Kancelarije za ljudska i manjinska prava Vlade Republike Srbije. Vlada nije učinila Zaključna zapažanja dostupnim na drugi način, nisu bile pripremane verzije preporuka koje bi bile pristupačne deci, a nije bilo ni šire (stručne) rasprave o načinu na koji bi preporuke iz zapažanja bile sprovedene.

Ono što možemo da zapazimo u praćenom izveštajnom periodu od 7 godina jeste to da veći deo preporuka Komiteta nije implementiran u celosti, kao i to da su započeti pravci razvoja u pojedinim oblastima nastavljeni bez posebnog uvažavanja preporuka. Ono što ističemo kao posebno zabrinjavajuće je to da su se dogodila i dva bitna koraka unazad. Savet za prava deteta Vlade Republike Srbije, kao savetodavno telo, nema ni izbliza funkciju u usmeravanju i kreiranju državne politike u oblasti prava deteta kao što je to bilo u periodu od 2005. do 2008. godine (u periodu od 2012. do početka 2014. godine ovo telo bilo je potpuno van funkcije). Takođe, i pored činjenice da osnovni strateški dokument u ovoj oblasti — Nacionalni akcioni plan za decu (u daljem tekstu: NPA) — prestaje da važi 2015. godine, nisu učinjeni ni početni koraci za formulisanje i usvajanje nove politike Vlade Republike Srbije prema deci.

Priprema Drugog i trećeg periodičnog izveštaja Vlade Republike Srbije o primeni Konvencije o pravima deteta (u daljem tekstu: Državni izveštaj) bila je dugotraj-

na, a u rad radne grupe za njegovu pripremu bili su uključeni i predstavnici civilnog društva. Pojedini podaci, zapažanja i osvrti predstavnika civilnog društva našli su svoje mesto u Državnom izveštaju te stoga Drugi i treći alternativni periodični izveštaj o primeni Konvencije o pravima deteta (u daljem tekstu: Alternativni izveštaj) koji Koalicija za monitoring prava deteta u Republici Srbiji¹ (u daljem tekstu Koalicija) dostavlja Komitetu sadrži one analize, primedbe i zaključke koji se nisu našli u državnom izveštaju, a koje Koalicija smatra i dalje značajnim za sagledavanje stanja prava deteta u Republici Srbiji.

Rad na pripremi Alternativnog izveštaja započet je još u 2012. godini u očekivanju Državnog izveštaja. Najpre je podignut kapacitet članica Koalicije za proces periodičnog izveštavanja,² koji je uključivao i razvoj specifične metodologije na osnovu koje su prikupljeni relevantni podaci i na osnovu čega je pripremljen Alternativni izveštaj.

Izveštaj koji je pred vama je sveobuhvatan i odnosi se na najveći deo preporuka Komiteta, a po strukturi prati državni izveštaj. Ipak, deo koji se odnosi na Fakultativni protokol o prodaji dece, dečjoj prostituciji i pornografiji, izdvojen je zbog preglednosti u posebnu tačku i dat u delu koji se odnosi na posebne mere zaštite. Koalicija se opredelila da u ovom izveštaju ne obrađuje preporuke Komiteta koje se odnose na Fakultativni protokol o učešću dece u oružanim sukobima.

Podaci koji su prezentovani preuzeti su iz zvaničnih statističkih podataka, različitih istraživanja nacionalnog i lokalnog karaktera, primera iz prakse, opštih saznanja. Ocene i zapažanja kao i formulacija predloga preporuka rezultat su zajedničkog rada svih članica Koalicije.

¹ Informacije o organizacijama koje su bile uključene u rad Koalicije nalazi se u Aneksu 1.

² Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, Misija u Srbiji podržala je jedan trening Koalicije za monitoring prava deteta u Srbiji s ciljem podizanja kapaciteta članica.

OPŠTE MERE PRIMENE

Zakonodavni okvir (Preporuka Komiteta 8)

Komitet je preporučio Republici Srbiji da uskladi zakonodavstvo u punoj meri sa Konvencijom o pravima deteta te da usvoji sveobuhvatni zakon o deci.

U Republici Srbiji ratifikovani međunarodni ugovori se neposredno primenjuju i, po svojoj pravnoj snazi, zakoni o potvrđivanju međunarodnih ugovora nalaze se odmah posle Ustava. Međutim, neposredna primena međunarodnih ugovora se i dalje u praksi dovodi u pitanje i zbog objektivnih i zbog subjektivnih ograničenja, a u najvećem broju slučajeva i nije moguća jer većina odredaba nije samoizvršiva (*self-executing*). Važno je ukazati i da je Republika Srbija potpisala ali da nije ratifikovala Treći fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o proceduri podnošenja pritužbi Komitetu za prava deteta.

Zbog toga je neophodno da se, u cilju ostvarivanja prava deteta, obezbedi puna primena potvrđenih međunarodnih ugovora, pre svega daljim usaglašavanjem postojećih zakonskih tekstova sa ratifikovanim ugovorima, odnosno donošenje novih zakona o potvrđivanju međunarodnih ugovora i njihova puna primena u praksi. Takođe, kontinuirani monitoring neposredne primene zakonodavnih rešenja predstavlja jedan od prioriteta u predstojećem periodu.

Profesionalci koji primenjuju u praksi zakone iz oblasti prava deteta, odnosno podzakonske akte, pored njihovog velikog broja (gotovo 100 zakonskih tekstova je značajno za ostvarivanje prava deteta), kao jedan od problema ističu i to da oni nisu u punoj meri usklađeni. U predstojećoj ustavnoj reformi mišljenja smo da bi bilo od značaja da se predvide i jasne ustavne garancije koje se tiču poštovanja prava deteta, odnosno razmotri mogućnost uključivanja u sam tekst Ustava definicija pojma deteta koja bi onda predstavljala opšte prihvaćenu definiciju unutar pravnog poretka Republike Srbije, odnosno da se principi u ostvarivanju

prava deteta definišu kao ustavni principi. Isto bi se moglo postići i usvajanjem Osnovnog zakona o pravima deteta što je od strane Komiteta za prava deteta i preporučeno, ali takav zakon još uvek nije usvojen.

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Usvojiti normativni okvir koji bi na jasan način definisao: pojam deteta, principe u oblasti prava deteta, nezavisnu pravnu reprezentaciju deteta i pitanja koja nisu obuhvaćena drugim sistemskim zakonima a važna su za decu;
- ▶ Obavezno uvrstiti decu u korisnike besplatne pravne pomoći u relevantnim zakonima;
- ▶ Ratifikovati Treći fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o proceduri podnošenja pritužbi Komitetu za prava deteta.

Nacionalna politika za decu i koordinacija (Preporuke Komiteta 10–12)

Nacionalna politika za decu

Komitet je 2008. godine pohvalio postojanje Nacionalnog plana akcije za decu. Na osnovu zaključnih primedbi Republika Srbija je trebalo da „obezbedi sveobuhvatno usklađivanje strategija sa Nacionalnim planom akcije za decu”... da preduzme sve neophodne korake u cilju obezbeđenja adekvatne i specifikovane raspodele budžetskih sredstava, obezbeđenja neophodnih stručnih kadrova i obezbeđenja mehanizama za praćenje i ocenjivanje kvaliteta (napretka/propusta) sprovođenja NPA.

Iako NPA ističe krajem 2015. godine Vlada Republike Srbije nije učinila ni početne korake za formulisanje i usvajanje nove politike prema deci. To znači da

će se u narednom periodu aktivnosti vezane za decu odvijati prema strategijama za pojedina pitanja. U ovom momentu postoje sledeće važne strategije/akcioni planovi koji mogu uticati na život dece: *Strategija za prevenciju i zaštitu od diskriminacije*, *Strategija obrazovanja Srbije do 2020*, *Nacionalna strategija za mlade (2015–2025)*. Navedeni dokumenti sadrže ciljeve koji se neposredno odnose na decu, dok je ukupan broj strategija u Republici Srbiji preko 60, ali većina ima samo posredni uticaj na život dece.

Prema našoj oceni, najveći problem u implementaciji usvojenih strateških dokumenata je nedovoljno razumevanje njihove suštine od strane državne administracije, kao i nedovoljni kapaciteti za planiranje, tj. pripremu kako planova rada tako i pratećeg budžeta. Svi ciljevi i mere koji su predviđeni strateškim dokumentima od momenta njihovog usvajanja treba da budu dosledno preslikani u godišnje planove Vlade, ministarstva, direktnih i indirektnih budžetskih korisnika, lokalne samouprave i udruženja građana aktivnih u tim oblastima, a što bi se direktno odrazilo i na planiranje budžeta.

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Doneti novi strateški okvir za ostvarivanje prava deteta u skladu sa preporukama Komiteta, kao sveobuhvatan i pregledan dokument kojim se na jasan način definiše politika države prema deci, a na bazi već postojećih strateških opredeljenja i u skladu sa međunarodnim standardima u oblasti prava deteta. Ovaj dokument treba da sadrži jasno definisan nadzor i evaluaciju kao i okvir za aktivnosti, usluge i rad svih službi za decu;
- ▶ Unaprediti koordinaciju aktivnosti različitih relevantnih subjekata u domenu planiranja ali i praćenja efekata programskih i strateških ciljeva.

Pitanje za Republiku Srbiju: Na osnovu kog dokumenta država Srbija usmerava aktivnosti na poboljšanju položaja dece?

Koordinacija sprovođenja Konvencije

Komitet je preporučio Republici Srbiji da učini napor da Savet za prava deteta unapredi svoju operativnost.

Savet za prava deteta je bio u potpunosti neaktivan u periodu 2012. do početka 2014. godine, što se odrazilo na izostanak aktivnosti na sprovođenju NPA, a koje zahtevaju multisektorski rad. Početkom 2014. godine formiran je novi Savet za prava deteta, kako se i navodi u državnom izveštaju, ali Savet za sada nije imao značajnije aktivnosti.

Ad hoc saradnja među ministarstvima se uspostavlja prema potrebi, ali se ne može oceniti kao zadovoljavajuća i systemska. Zbog toga mnoge reforme nisu sinhronizovane, što utiče na efekte planiranih mera. Tako na primer, uvođenje inkluzivnog obrazovanja Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (2009) nije praćeno merama koje bi pospešile razvoj odgovarajućih usluga u lokalnoj zajednici koje bi omogućile puno ostvarivanje prava koje garantuje ovaj zakon. Stoga je primena zakona u praksi bila nedosledna, a time je otvoren prostor za kritičare inkluzivnog obrazovanja i ojačan već postojeći otpor u društvu. Sve to kao krajnji rezultat ima održavanje diskriminacije dece sa smetnjama u razvoju.

Slaba je i saradnja između centralne vlasti i lokalnih samouprava a koja je naročito vidljiva u sistemima sa nižim nivoom hijerarhijske organizacije poslovanja kao što je obrazovanje i socijalna zaštita. Radi ilustracije navešćemo primer tzv. interresornih komisija. Naime, Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja predviđeno je da se na opštinskom nivou formiraju komisije koje će dati preporuku o sadržini dodatne podrške na koju dete i učenik ima pravo. Organizacija rada komisija kao i njihovo finansiranje u isključivoj je nadležnosti lokalnih samouprava. Kao rezultat imamo situaciju da u pojedinim opštinama komisije nisu ni formirane, a i tamo gde jesu nisu u stanju da sve zahteve postavljene zakonom i podzakonskima aktom u potpunosti sprovedu u praksi. Svi ovi propusti kao svoj krajnji rezultat imaju to da prava pojedine dece nisu ostvarena iako su zakonom garantovana.

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Unaprediti rad Saveta za prava deteta i osigurati njegovu ulogu u praćenju efekata reformi, daljem formulisanju politika, kroz obezbeđenje adekvatnih resursa za sprovođenje efikasnog nadzora i praćenje primene strateških dokumenata u oblasti prava deteta.

Pitanje za Republiku Srbiju: Na koji način se odvija koordinacija međusektorske saradnje?

Nadzor nad sprovođenjem Konvencije, evaluacija i nezavisni nadzor (Preporuke Komiteta 14 i 20)

Nezavisna tela za zaštitu ljudskih prava

Republici Srbiji je preporučeno da ima posebnog ombudsmana za prava deteta ili posebno imenovanu osobu u instituciji opšteg ombudsmana koja bi se bavila samo tim pitanjem.

U prethodnom periodu učinjen je značajan pomak u izgradnji nezavisnih organa značajnih za ljudska prava. Uspostavljen je njihov partnerski odnos sa drugim državnim organima i sa civilnim sektorom. Zaštitnik građana i Poverenik za zaštitu ravnopravnosti imaju mehanizme učešća dece i mladih u njihovom radu kao i materijale, odnosno posebne kanale obraćanja deci, ali postupci zaštite nisu još uvek dovoljno dostupni deci.

Međutim, izbor zamenice zaštitnika građana za prava deteta (koja se ujedno bavi i rodnom ravnopravnošću) pokazao je svu slabost postojećeg zakonskog rešenja i potvrdio da u postojećem sistemu ne postoji dovoljna samostalnost, prepozna-

tljivost i jasni zadaci zamenika zaštitnika građana za prava deteta. Takođe, način na koji su definisani poslovi zamenika, a koje smo kritikovali, pokazali su svoju slabost i potvrdili da na to mesto može biti postavljena i osoba koja nema dovoljno iskustva u radu u oblasti prava deteta. Navedeno je prepoznao i Savet za prava deteta Vlade Republike Srbije i preporučio da Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja pripremi Nacrt Zakona o zaštitniku prava deteta, koji bi kasnije ovo savetodavno telo i diskutovalo.³

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Formirati posebnu instituciju zaštitnika za prava deteta;
- ▶ Podržavati osnivanje kancelarija zaštitnika za prava deteta na lokalnom nivou.

Pitanje za Republiku Srbiju: Da li su postupci pred nezavisnim telima prilagođeni deci i na koji način?

Nadzor nad implementacijom Konvencije i procena politika

Procena uticaja politika i praksi na ostvarivanje prava deteta nije razvijena u Republici Srbiji i čini se kao da još uvek postoji nerazumevanje šta takva analiza zapravo podrazumeva i kako se dalje koriste ishodi takvih procesa. Nedostaju ključne informacije, podaci i indikatori o uticaju politika i zakona i na nacionalnom i na lokalnom nivou u odnosu na ostvarivanje prava deteta. Vlada je formirala Savet za praćenje primene preporuka mehanizama UN za ljudska prava tokom 2015. godine, i ovo telo bi trebalo da se bavi napred navedenim pitanjima.

U ovom momentu, ipak, nadležna ministarstva nemaju mehanizme za kontinuirano praćenje preuzetih međunarodnih obaveza kao ni zaključnih zapažanja

³ U momentu pisanja ovog izveštaja Nacrt zakona nalazi se na sajtu Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i u toku je javna rasprava o istom.

i preporuka međunarodnih tela za ljudska prava. Poseban problem predstavlja i nedostatak nadzora i evaluacije razvoja usluga u lokalnoj zajednici što dovodi do dve krupne posledice: zajednica ne obezbeđuje potrebne usluge korisnicima a sredstva koja su na raspolaganju se ne troše na adekvatan i ekonomičan način.

Ipak izvestan pomak učinjen je formiranjem Odbora za prava deteta kao posebnog stalnog radnog tela Narodne Skupštine Republike Srbije. I pored toga što je nadležnost Odbora delimično ograničena složenošću njegove strukture (Odborom predsedava Predsednik Narodne Skupštine koji ima i druga brojna ovlašćenja), kao i načinom na koji se zakoni raspoređuju na razmatranje u skladu sa Poslovníkom o radu Narodne Skupštine Republike Srbije, rad Odbora je u prethodnom periodu bio i od velikog značaja i u praćenju primene pojedinih zakonskih rešenja. Ova rešenja su od članova Odbora ocenjena kao sporna, odnosno predstavljaju nove zakonske institute čiju primenu treba proveriti u praksi. U tom smislu, pri Odboru za prava deteta formirano je sedam posebnih radnih grupa.

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Uspostaviti kontinuirani rad Saveta za praćenje primene preporuka mehanizama UN za ljudska prava;
- ▶ U najskorije vreme uspostaviti strukturu i razviti metodologiju za monitoring primene Konvencije o pravima deteta, kao i koordinaciju i monitoring primene Zaključnih zapažanja Komiteta za prava deteta kako na nivou ministarstva (i međuresornu) tako i na nivo lokalnih samouprava;
- ▶ Obezbediti jedinstven i koherentan sistem državne podrške telima uspostavljenim za praćenje ostvarivanja prava deteta na nacionalnom i lokalnom nivou.

Pitanje za Republiku Srbiju: Kako je izgledao mehanizam za praćenje preporuka Komiteta za prava deteta i na osnovu čega je vršena procena efekata preduzetih aktivnosti?

Prikupljanje podataka

Republici Srbiji je preporučeno da nastavi sa radom na sveobuhvatnom prikupljanju podataka i njihovoj analizi i praćenju.

U prethodnom periodu učinjeni su naponi da se unapredi prikupljanje podataka. Međutim, sistematsko prikupljanje podataka o deci u oblasti prava deteta ne postoji, već se podaci o deci prikupljaju iz različitih izvora, uglavnom po sektorima. Svrha prikupljanja podataka uglavnom nije praćenje korisnika (dece) već pružalaca usluga, te povezanost između profesionalaca nije ni neophodna, i svrsishodne razmene podataka između sektora nema. Nesistematično i necelovito prikupljanje podataka odražava se i na nedovoljno precizno i celovito kreiranje politike prema deci, a postoji i obrnuta veza — nedostatak celovite politike prema deci uzrokuje to da ne postoje jasno definisani ciljevi (svrha) prikupljanja podataka a time ni celovite metodologije za njihovo prikupljanje.

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Unaprediti sistem prikupljanja podataka na način koji bi obezbedio celovito i koordinisano prikupljanje podataka o deci na celoj teritoriji Republike Srbije, sa posebnim osvrtom na osetljive grupe dece;
- ▶ Uključiti decu u proces prikupljanja podataka i u proces kreiranja politika na osnovu dobijenih podataka, kako na nacionalnom tako i na lokalnom nivou.

Raspodela sredstava za decu uključujući i sredstva iz međunarodne saradnje (Preporuka Komiteta 18)

Raspodela sredstava

Smer u kojem je trebalo da ide Republika Srbija u ovom periodu je da obezbedi sveobuhvatnu reviziju sredstava u budžetu namenjenih deci i da obezbedi nadzor nad trošenjem tih sredstava, te da maksimalno iskoristi sredstva za razvoj iz međunarodne saradnje.

Budžet Republike Srbije nije dovoljno transparentan i vidljivo je da prava deteta u njemu nemaju prioritet. Prelazak sa sektorskog na programsko finansiranje predugo traje, i uz sve napore države da se uvede budžetska kontrola još uvek nije uočen dovoljan napredak u tom domenu. Budžetiranje ne prati strateške ciljeve, i obratno. Uvođenju novih prava i usvajanju mera još uvek retko prethodi analiza neophodnih sredstava i planiranje istih na osnovu čega bi se moglo vršiti preciznije, a time finansijski efektivnije finansijsko planiranje. Tako, na primer, za decu od 5,5 do 6,5 godina ostvaren je potpuni obuhvat kroz celodnevne i poludnevne oblike pripremnog predškolskog programa, ali država navedeno nije pratila i povećanjem budžetskih sredstava za predškolsko vaspitanje i pored strateških planova o povećanju obuhvata i proširenja kapaciteta. Isto tako, u jednom broju najsiromašnijih opština nije obezbeđeno pravo dece koja žive na udaljenosti većoj od 4 km od škole na organizovani prevoz do škole. Analiza koju je Koalicija napravila u 2011. godini pokazuje da opštine različito tretiraju ovu obavez u budžetima, a krajnji rezultat je da oko 500 dece u 11 opština iz kojih su dobijeni podaci ne ostvaruje garantovano pravo, što se direktno ogleda na tendenciju stope uključivanja dece u obrazovni sistem u ruralnim krajevima.⁴

4 Vidi: Obrazovanje

Republika Srbija ne priprema „budžet za decu”, odnosno ne radi analizu budžetskih sredstava koja su namenjena deci te se stoga ne može dati ocena da li i u kojoj meri se postupa u skladu sa obavezama iz člana 4. Konvencije o pravima deteta.

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Hitno dovršiti prelaz na programsko budžetiranje kojim bi bilo omogućeno preciznije praćenje budžetskih izdvajanja;⁵
- ▶ Uvesti praksu izrade „budžeta za decu” kao posebnog dokumenta kojim bi se deca u budžetu učinila vidljivijom;
- ▶ Razviti mehanizme usklađivanja predlaganja strateških mera u raznim oblastima (zdravstvena, socijalna, obrazovna) sa planiranjem budžetskih izdvajanja za realizaciju, kontrolu i evaluaciju budžetskih izdvajanja i na centralnom i na lokalnom nivou;
- ▶ Podsticati razvoj mehanizma za uključivanje korisnika u planiranje budžeta na lokalnom nivou.

Pitanje za Republiku Srbiju: Koliki je procentualni udeo sredstava koji država Srbija izdvaja za decu?

Međunarodna saradnja

Međunarodna podrška i saradnja bili su glavni pokretači reformi u Republici Srbiji, a predstavljaju neophodan oslonac i u narednom periodu, s tim da je neophodno unaprediti nadzor u kontroli trošenja sredstava, kako bi se obezbedio dugoročni kredibilitet za međunarodnu podršku. Razmena ljudskih resursa i is-

⁵ Moguće je da će do momenta kada Komitet bude formulisao svoja zaključna zapažanja prelaz na programsko budžetiranje biti u potpunosti završen.

kustava donosi veliku doborobit svim procesima koji se odvijaju. Kao negativna strana ove intenzivne razmene razvijena je praksa oslanjanja na međunarodnu zajednicu i finansijsku podršku sa međunarodnog nivoa a da se pritom nije vodilo računa o finansijskoj ali i svakoj drugoj održivosti projekata nakon povlačenja međunarodnih partnera. Zbog toga veliki deo dobrih ideja i odličnih projekata nije zaživeo, odnosno prestalo je sprovođenje aktivnosti odmah po prestanku finansiranja iz međunarodnih fondova.

Ipak, Republika Srbija ne koristi sve fondove i prilike koji postoje, pa tako nije pristupila EU Rights, Equality and Citizenship Programme, čime do 2020. godine ostaje bez prilike da pristupi značajnim fondovima namenjenim prvenstveno osetljivim grupama, uključujući i decu.

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Nastaviti intenzivnu međunarodnu saradnju;
- ▶ Jačati antikorupcijske mehanizme i kontrolu utroška sredstava;
- ▶ Obezbediti kontinuitet u razvoju usluga kroz uspostavljanje mehanizma za prepoznavanje, selekciju i podržavanje pilot projekata koji su dali dobre rezultate i nakon povlačenja međunarodnih partnera i donatora;
- ▶ Hitno pristupiti EU Rights, Equality and Citizenship Programme.

Saradnja civilnog sektora i vlade — nosilaca vlasti (Preporuka Komiteta 24)

Republika Srbija je trebalo, prema preporukama Komiteta, da promoviše saradnju sa građanskim društvom, uključujući i usvajanje zakona koji bi definisao rad udruženja građana.

Iako je donet novi Zakon o udruženjima, ne može se reći da je uspostavljen stabilan i jasan okvir za rad i finansiranje udruženja građana. Okvir za saradnju sa nadležnim organima uspostavljen je kroz Kancelariju za saradnju sa civilnim sektorom a saradnja se odvija na više različitih nivoa, kao što su zajednička implementacija partnerskih projekata, sprovođenje obuka, učešće na okruglim stolovima i konferencijama, razvijanje i unapređenje zakonodavstva, razvoj i pružanje usluga. Ipak, pravi partnerski odnosi i puno uvažavanje civilnog društva kao partnera nije u punoj meri postignuto. Tako, kada je uveden princip pluralizma usluga⁶ koje se finansiraju iz budžeta a gde pružaoci usluga mogu biti udruženja građana, nije istovremeno uspostavljen transparentan proces potrošnje opredeljenih budžetskih sredstava za te usluge u smislu jasnih kriterijuma za njihov odabir i kontrole kvaliteta rada, što je stvorilo atmosferu nepoverenja i sumnji koja nije povoljna za dalji razvoj pluralizma usluga. Predstavnici Koalicije imaju saznanja da u velikom broju lokalnih sredina zaposleni u centrima za socijalni rad osnivaju svoja udruženja koja zatim pružaju usluge za koje se izdvajaju sredstva iz budžeta Republike Srbije, a koje isti ti zaposleni upućuju u ta udruženja da budu korisnici usluga. Takođe, praksa pokazuje i da političke partije imaju svoja udruženja koja se finansiraju iz budžeta lokalnih samouprava. Upravo zbog napred navedenih razloga krajem 2014. godine dogodila se afera na konkursu ministarstva nadležnog za poslove socijalne zaštite namenjen razvoju usluga koje se obezbeđuju preko civilnog sektora, zbog kojeg je konkurs poništen, sredstva su ostala neutrošena, a time su i građanima uskraćene one usluge koje je trebalo da budu finansirane planiranim sredstvima. Ipak, ništa nije učinjeno da se ubuduće izbegne ovakva situacija.

Osim navedenog problema, još uvek ima propusta u planiranju pa je Strategija za razvoj obrazovanja do 2020. godine doneta bez ikakve konsultacije sa organizacijama civilnog društva koje se bave decom i pravima deteta, a Akcioni plan za implementaciju Strategije ne predviđa nijednu tačku u kojoj se prepoznaje civilni sektor kao partner.

⁶ Zakon o socijalnoj zaštiti iz 2011. godine

Država još uvek ne podstiče udruživanja mladih (*youth led organisations*) i ove organizacije nemaju uticaj na došenje odluka u državi, odnosno one još uvek nisu prepoznate kao važni društveni subjekti.

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Učiniti potpuno transparentnim finansiranje udruženja građana — predvideti mehanizme koji bi obezbedili jednake šanse za sva udruženja;
- ▶ Podsticati rad *children and youth led* organizacija i grupa.

Pitanja za Republiku Srbiju: Koliki je iznos sredstava koji se na godišnjem nivou izdvaja iz budžeta Republike Srbije za institucionalnu podršku udruženjima građana?; Koliki je broj takvih organizacija koje se bave pravima deteta?

OPŠTI PRINCIPI

Nediskriminacija (Preporuka Komiteta 26)

U zaključnim zapažanjima Komitet je dao preporuku Republici Srbiji da uloži veće napore kako bi sva deca, a posebno ugrožene grupe dece uživala sva prava sadržana u Konvenciji bez diskriminacije i kako bi se prevazišla stigmatizacija ove dece. Komitet je preporučio i da država usvoji Zakon o zabrani diskriminacije kao i da radi na podizanju svesti medija u ovoj oblasti.

Zakon o zabrani diskriminacije je usvojen 2009. godine, a Vlada je juna 2013. godine usvojila Strategiju prevencije i zaštite od diskriminacije i Akcioni plan za njeno sprovođenje, kao i dva Akciona plana za sprovođenje Strategije za unapređenje položaja Roma u Republici Srbiji za period od 2009. do 2011. godine i 2013. do 2015. godine.

Antidiskriminatorne norme sadrže i svi sistemski zakoni koji su usvojeni u izveštajnom periodu. Ipak, u praksi, diskriminacija je još uvek prisutna i vidljiva. Razlozi su višestruki a navešćemo tri koja smatramo ključnima:

- ▶ stavovi predstavnika organa javne vlasti ne razlikuju se od stavova opšte populacije, odnosno oni nisu dodatno obučeni i senzibilisani, te tako 22% predstavnika izvršne i zakonodavne vlasti u Srbiji ne zna da je diskriminacija zakonom zabranjena;⁷
 - ▶ usluge kroz koje se ostvaruju prava deteta su većim delom u nadležnosti lokalnih samouprava, a jedan deo njih usled opšteg nivoa siromaštva i nepostojanja adekvatnog sistema kontrole ne obezbeđuju potreban nivo usluga;
 - ▶ sudska zaštita u slučaju kršenja zabrane diskriminacije je neefikasna i neblagovremena.
- ⁷ Istraživanje „Odnos predstavnika organa javne vlasti prema diskriminaciji u Srbiji” koje je krajem 2013. godine sprovedla kancelarija Poverenika za zaštitu ravnopravnosti.

Republika Srbija u proteklom periodu nije sprovodila značajne i sveobuhvatne obuke medija za izveštavanje u oblasti diskriminacije. Medijsko izveštavanje uglavnom ima senzacionalistički pristup bez promovisanja tolerancije.

U Izveštaju Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2014. godinu, kao jedan od izazova u radu Poverenika naveden je odnos medija prema diskriminaciji kao i to da mediji ne pokazuju dovoljnu zainteresovanost za problem diskriminacije dok pojedini mediji svojim priložima podstiču i šire stereotipe i predrasude prema pojedinim manjinskim grupama.

Stavovi dece i mladih, kao i stavovi građana Republike Srbije u odnosu na pitanje nediskriminacije su veoma zabrinjavajući a komparacija rezultata istraživanja iz 2005. i 2012. godine samo to potvrđuje.⁸ Zabrinjavaju i stavovi najmlađe populacije prema kojima 23% dece predškolskog uzrasta ne želi da sedne, ili da se igra sa detetom sa smetnjama u razvoju ili romskim detetom.⁹

Stanovnici Srbije svesni su postojanja diskriminacije — 65% građana smatra da je diskriminacija u Srbiji prisutna mnogo ili u priličnoj meri a, prema stavovima, kao najugroženije grupe navode se žene (42%), Romi (41,5%), osobe sa invaliditetom (28,4%), siromašne osobe (27%), starije osobe (24,5%), deca (18,6%) i pripadnici seksualnih manjina (16,4%).¹⁰

Ipak, građani počinju da prepoznaju značaj institucije Poverenika za zaštitu ravnopravnosti. Tako je 2012. godine podneto 465 pritužbi Poverniku za zaštitu ravnopravnosti, dok je u 2014. godini broj pritužbi povećan na 666.

⁸ Jedno od istraživanja je i ono koje je sadržano u dokumentu „Izveštaj o ostvarivanju prava deteta u Republici Srbiji za 2012. godinu iz ugla dece i mladih”.

⁹ Istraživanje koje je u školskoj 2014/2015. godini sprovedla organizacija Pomoć deci sa decom uzrasta od tri do šest i po godina u predškolskim ustanovama u Srbiji.

¹⁰ Istraživanje javnog mnjenja koje je realizovao Cesid 2013. godine u saradnji sa UNDP i Poverenikom za zaštitu ravnopravnosti.

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Preduzeti mere za obezbeđenje efikasne implementacije zakonskih rešenja u praksi;
- ▶ Obezbediti efikasan pristup dece sudovima u slučajevima diskriminacije;
- ▶ Unaprediti preventivne programe, uspostaviti efikasne mere i programe za smanjenje stigmatizacije i povećanje tolerancije a naročito u programima obrazovanja;
- ▶ Jačati ulogu medija u ovoj oblasti i povećati svest medija o adekvatnom izveštavanju u oblasti diskriminacije;
- ▶ Ukinuti podelu na građansko obrazovanje i versku nastavu te pojedine nastavne jedinice iz kurikuluma uvrstiti u kurikulum časova sveta oko nas odnosno istorije;
- ▶ Pooštriti kaznenu politiku prema medijima koji se ne ponašaju u skladu sa zakonima u ovoj oblasti.

Pitanje za Republiku Srbiju: Zašto su verska nastava i nastava građanskog vaspitanja tako koncipirane da jedna drugu isključuju?

Najbolji interes deteta (Preporuka Komiteta 28)

U prethodnom periodu učinjeni su određeni napori da se princip najboljeg interesa deteta unapredi. Međutim, problem predstavlja primena ovog principa u praksi, posebno imajući u vidu to da sadržina principa najboljeg interesa deteta nije definisana u zakonodavstvu Republike Srbije, niti da postoje uputstva za primenu ovog principa u pojedinačnim sektorima, što za posledicu ima da i

profesionalci ne razumeju sadržinu ovog principa. Ovu činjenicu je pokazalo istraživanje o primeni najboljeg interesa deteta u pojedinim porodičnopravnim i krivičnopravnim predmetima.¹¹

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Definisati smernice i elemente za utvrđivanje principa najboljeg interesa deteta u pojedinačnim oblastima;
- ▶ Preduzeti neophodne korake za podizanje svesti profesionalaca u svim državnim organima kao i onih koji neposredno rade sa decom, o praktičnoj primeni ovog principa.

Participacija (Preporuka Komiteta 32)

Komitet je dao preporuku da Republika Srbija uloži dodatne napore u cilju obezbeđenja primene principa uvažavanja mišljenja deteta. S tim u vezi posebno treba naglasiti pravo deteta da bude saslušano u okviru njegove porodice, škole, drugih institucija i organa i u društvu uopšte, a to se posebno odnosi na decu koja pripadaju ugroženim i manjinskim grupama.

U Republici Srbiji postoji zakonski okvir koji omogućava izražavanje mišljenja dece i mladih u školi kroz učeničke parlamente u osnovnim i srednjim školama, i on je dodatno poboljšan u odnosu na stanje pre 2008. godine. Međutim, sprovođenje ovog koncepta u praksi je suočeno sa brojnim teškoćama. Od uvođenja institucije učeničkih parlamenata u Republici Srbiji 2001. godine permanentno su prisutni problemi motivacije učenika za angažman u parlamentima, načina

¹¹ „Kako do pravosuđa po meri deteta — položaj deteta u građanskim sudskim postupcima u Republici Srbiji”, Centar za prava deteta, Beograd, 2015. god. i „Kako do pravosuđa po meri deteta — Zaštita dece žrtava u krivičnim postupcima i stanje u praksi u Republici Srbiji”, Centar za prava deteta, Beograd, 2015. god.

izbora učeničkih predstavnika, delokruga rada parlamenata i razumevanja smisla i ideje učeničke participacije kako među nastavnicima, tako i među samim učenicima. Participacija u radu škola je na niskom nivou, pa tako 53,1% dece nije nikada prisustvovalo sastanku sa predstavnicima škole.¹²

Participacija dece i mladih je vrlo slabo prisutna u odlučivanju na nivou lokalne zajednice, kako u pogledu motivacije dece za učešće u ovim procesima (samo 18,3% je zainteresovanih za participaciju na nivou lokalne samouprave, a 13,3% na republičkom nivou), tako i u pogledu aktuelne prakse (samo 2,8% dece je imalo priliku da se neposredno sretne sa predstavnicima lokalne samouprave).¹³

U prethodnom periodu dosta je činjeno na unapređivanju kancelarija za mlade kao mehanizma za učešće mladih na lokalnom nivou. Međutim, uočen je problem visokog stepena politizacije tj. nedovoljne samostalnosti kancelarija u odnosu na politike lokalnih političkih partija na vlasti.

Učešće dece u donošenju odluka od nacionalnog značaja tj. nacionalnih politika kao i učešće marginalizovanih grupa u donošenju politika tek je u začetku ali ne postoje otpori, već samo nepoznavanje suštine učešća dece i benefita takvih procesa. Civilni sektor i nezavisni državni organi su inicijatori i nosioci ovih procesa. Učešće dece u donošenju politika nije obavezujuće pa zavisi od volje i razumevanja donosilaca politike.

Učešće dece u pojedinačnim postupcima garantovano je zakonom u porodičnim stvarima i delimično u postupcima u sistemu obrazovanja. U okviru upravnog postupka pravila nisu sasvim jasna kao ni u pogledu njihovog učešća pred nezavisnim državnim organima, te je ovo oblast koju treba dodatno urediti. No, i ovde se u praksi može uočiti niz nepravilnosti koje potvrđuju podaci iz istraživanja, a koji ukazuju na nedoslednu primenu zakonskih odredaba tj. nepoštovanje prava.¹⁴

¹² Podaci su iz istraživanja Mreže organizacija za decu Srbije — MODS, „Participacija dece i mladih u Srbiji“.

¹³ Istraživanje o ostvarivanju prava deteta u Republici Srbiji za 2012. godinu iz ugla dece i mladih.

¹⁴ „Kako do pravosuđa po meri deteta — položaj deteta u građanskim sudskim postupcima u Republici Srbiji“, Centar za prava deteta, Beograd, 2015.

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Osigurati mehanizme učešća mladih u lokalnoj zajednici kroz dalje jačanje i povezivanje postojećih instituta — učeničkih parlamenata i kancelarija za mlade;
- ▶ Aktivno podsticati rad učeničkih parlamenata kroz promociju primera dobre prakse;
- ▶ Obezbediti učešće dece u donošenju svih odluka koje ih se tiču u okviru obrazovnog sistema: kurikuluma, nastavnih programa, organizacije rada i sl.;
- ▶ Obezbediti kontrolu ispunjenosti preduslova za rad učeničkih parlamenata kroz redovan rad školskih savetnika i inspektora.

POLITIČKA PRAVA I GRAĐANSKE SLOBODE

Registracija po rođenju (Preporuka Komiteta 34)

Komitet je dao preporuku da Republika Srbija kao stvar prioriteta nastavi i intenzivira napore na uspostavljanju takvog sistema koji bi obezbedio registrovanje sve dece koja su rođena na njenoj teritoriji — bez obzira na nacionalnost i status roditelja dece.

U prethodnom periodu nije bilo značajnog pomaka u pogledu uspostavljanja sistema koji bi obezbedio detetu da bude upisano u matične knjige rođenih (u daljem tekstu: MKR) odmah po rođenju, bez obzira na status roditelja dece.

Tokom 2012. godine usvojen je Zakon o vanparničnom postupku. Ovaj zakon predstavlja pomak u smeru rešavanja problema pravno nevidljivih lica u delu koji se tiče mogućnosti upisa u matične knjige rođenih. Zakonom je propisano da lice koje nije upisano u matičnu knjigu rođenih, a vreme i mesto svog rođenja ne može da dokaže na način predviđen propisima kojima se uređuje vođenje matičnih knjiga, može sudu podneti predlog za utvrđivanje vremena i mesta rođenja. Takođe, propisuje se da je sud dužan da rešenje o vremenu i mestu rođenja donese u roku od 90 dana od dana podnošenja predloga. Ipak, u praksi postupci traju u proseku 6 meseci.

Međutim, članom 71k, st. 2 Zakona o vanparničnom postupku predviđeno je da „organ koji je nadležan da sprovede postupak za sticanje državljanstva Republike Srbije nije vezan pravnosnažnim rešenjem o vremenu i mestu rođenja”. Time se u pitanje dovodi imperativnost sudske odluke, odnosno dejstvo pravnosnažnosti, jer isto pravnosnažno rešenje obavezuje jedan, a ne obavezuje drugi organ uprave. Takvo neustavno rešenje narušava jedinstvo pravnog poretka i dovodi u pitanje sticanje državljanstva za lica koja su upisana u MKR na osnovu pravnosnažne

sudske odluke zbog čega postoji opasnost da će određeni broj lica ostati bez državljanstva, odnosno u riziku od apatridije. Isto tako nije rešeno ni pitanje državljanstva dece čiji roditelji ne poseduju lične dokumente i/ili državljanstvo ili su nepoznatog državljanstva. Ta deca, u praksi, najpre ne mogu da se upišu u MKR jer njihovi roditelji ne poseduju lične dokumente za prijavu rođenja, a i kada se naknadno upišu u MKR, često ostaju bez upisanog državljanstva.

Potrebno je imati u vidu da usvajanje Zakona o dopunama Zakona o vanparničnom postupku i propisivanje postupka utvrđivanja vremena i mesta rođenja nisu podesni da omoguće deci ostvarivanje prava na upis u MKR odmah po rođenju. Osim što ne može da se pokreće za decu koja su rođena u zdravstvenim ustanovama (jer je za tu decu već poznato vreme i mesto rođenja na osnovu prijave rođenja iz zdravstvene ustave, ali prijava rođenja nije okončana pred nadležnim matičarima zbog neposedovanja dokumenata za roditelje), taj postupak ne može da zadovolji standard *odmah po rođenju* — deca koja se upisuju u MKR u vanparničnom postupku utvrđivanja vremena i mesta rođenja u najboljem slučaju nekoliko meseci ostaju bez upisa činjenice rođenja, bez imena i bez dokumenata. I postupci naknadnog upisa u MKR i određivanje ličnog imena (koji se, takođe, sprovode za one koji nisu mogli da se upišu u matične knjige i da dobiju lično ime u zakonom propisanom roku) u proseku traju po nekoliko meseci, te ni ovi postupci nisu podesni da deci omoguće ostvarivanje prava na upis u MKR što je pre moguće po rođenju. Pravo na blagovremeni upis u MKR, u skladu sa standardom *odmah po rođenju*, moguće je ostvariti samo u postupku redovne prijave rođenja, ali redovna prijava rođenja nije dostupna deci čiji roditelji nemaju dokumente.

Deca koja se suočavaju sa ovim problemom su skoro isključivo romske nacionalnosti, zbog toga što problem neposedovanja dokumenata najčešće pogađa romsku populaciju.¹⁵ Shodno tome, upis u MKR zbog neposedovanja ličnih dokume-

¹⁵ Tako, na primer, zaštitnik građana navodi da je „među licima koja ne poseduju lične dokumente ili nikada nisu bila upisana u matičnu knjigu rođenih najviše Roma”. Videti: Zaštitnik građana „Izveštaj o položaju pravno nevidljivih lica u Srbiji”, Beograd 2012, str. 11, dostupno na http://www.ombudsman.rs/attachments/2222_Izvestaj%20o%20polozaju%20o%20pravno%20nevidljivih%20u%20RS.pdf.

nata zapravo i ne pogađa pripadnike drugih naroda i nacionalnih manjina, i ovo ograničenje upisa predstavlja diskriminaciju romske dece.

Prema podacima UNICEF-a iz 2014. godine, 4,7% dece iz romskih naselja starosti do pet godina nije upisano u matičnu knjigu rođenih.¹⁶ Procenjuje se da kod interno raseljenih Roma sa Kosova 7% dece mlađe od 15 godina nije upisano u matičnu knjigu rođenih, dok je kod domicilnih Roma 2% neupisane dece.¹⁷

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeću preporuku:

- ▶ Uspostaviti sistem koji će obezbediti upis deteta odmah po rođenju, bez obzira na status roditelja, odnosno posedovanje ličnih dokumenata roditelja.

¹⁶ Republički zavod za statistiku i UNICEF, Istraživanja višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u romskim naseljima, jul 2014.

¹⁷ Slobodan Cvejić, Procena potreba interno raseljenih Roma u Srbiji, UNHCR, maj 2015.

PRAVA DETETA U PORODIČNOJ SREDINI

Porodično okruženje (Preporuke Komiteta 39, 43, 45, 46)

Komitet je u svojim zaključnim zapažanjima preporučio Republici Srbiji da ojača podršku porodici kroz kreiranje sveobuhvatne politike orijentisane na dete.

Sveobuhvatna politika usmerena na porodicu nije doneta, sistem pružanja podrške usmerene ka detetu u porodici nisu menjani i nisu unapređivani. Iako su u pripremi izmene i dopune Porodičnog zakona, do sada predstavljena rešenja ne menjaju koncept niti jednog instituta (nema približavanja konceptu zajedničkog starateljstva osim po dogovoru roditelja; nije izvesno da će se obezbediti alimentacioni fond kao mera obezbeđivanja potraživanja iz zakonskog izdržavanja; nadležnost organa starateljstva i dalje obuhvata i odlučivanje o detetu i njegovo zastupanje; nadzor nad vršenjem roditeljskog prava — sadržina i sankcije i dalje su neodređeni i nedovoljni).

Centralni organ podrške je organ starateljstva čija je nadležnost preširoko i nejasno određena, a što dovodi do neujednačene prakse, izostanka ili neefikasnog korišćenja svih kapacitata i nadležnosti koje ovom organu stoje na raspolaganju. Postupci su u velikoj meri formalizovani, neefikasni i neblagovremeni. Donošenjem Zakona o socijalnoj zaštiti 2011. godine uvedena je institucija voditelja slučaja koja nije u praksi unapredila podršku porodici.

Odluke iz oblasti porodičnih odnosa (vršenje roditeljskog prava, lišenje roditeljskog prava, izdržavanje, zaštita od nasilja) su u nadležnosti suda ali se sud u velikoj meri oslanja na mišljenje organa starateljstva. Izrada mišljenja ovog

organa često neopravdano dugo traje, najčešće oko 3 a ponekad i do 9 meseci. Za ovo vreme porodični odnosi nisu uređeni, a deca često nemaju izdržavanje niti kontakt sa drugim roditeljem.¹⁸ Ovaj protok vremena ne može se oceniti opravdanim jer se tokom tog vremena ne uspostavlja saradnja sa porodicom i obavlja niz razgovora i susreta odnosno poseta porodici, već se obavi najčešće jedan do dva razgovora na osnovu kojeg se sačini mišljenje.

Preko jačanja sistema zaštite dece od zlostavljanja i zanemarivanja u izvesnoj meri je pojačana saradnja centra za socijalni rad (u okviru kojeg radi organ starateljstva) sa drugim akterima u zajednici što se može oceniti kao jedno od unapređenja u prethodnom periodu. Takođe, unapređena je i usluga hraniteljstva. Mađutim, nije u istoj meri razvijano specijalizovano hraniteljstvo, što predstavlja sledeći veliki zadatak u ovoj oblasti.

Zakonom o socijalnoj zaštiti (2011) zabranjen je prijem dece do 3 godine starosti u ustanove socijalne zaštite rezidencijalnog tipa i ova zabrana se sprovodi, te se deci proritetno pronalazi hraniteljska porodica. Ipak, usluge u zajednici nisu razvijane u meri i tempu koji je potreban da bi se u potpunosti sprečio ulazak dece u institucionalni smeštaj. Zbog toga, kada jedno dete „završi” u instituciji, izgledi za njegov povratak su minimalni jer nisu u dovoljnoj meri razvijene usluge podrške i rada sa porodicom i njenog osnaživanja radi ponovnog vraćanja deteta u tu porodicu. Eventualni put iz institucije vodi ka usluzi hraniteljstva dok je institut usvojenja u potpunosti zanemaren.

Osnovni problem kod svih usluga u zajednici, pa i onih namenjenim neposredno porodici, jeste način njihovog finansiranja koji je, prema zakonu u nadležnosti lokalnih samouprava. Imajući u vidu stepen razvijenosti usluga u momentu donošenja zakona, kao i nepostojanje tradicije usluga u zajednici, ovakva odluka i postavka dovela je do neujednačenog razvoja usluga na lokalnom nivou, a svakako nije dovela do željenog napretka. Tome u prilog govori i podatak iz

¹⁸ Sud ima instrument kojim bi mogao da spreči ovakvo kršenje prava — tzv. privremene mere ali se one nedovoljno koriste.

samog državnog izveštaja koji pominje 17 specijalizovanih savetovaništa za teritoriju cele zemlje (koja ima 169 opština).

Usluge podrške porodici, a koje su opisane u državnom izveštaju, u praksi nisu efikasne iz više razloga — savetovaništa su uvek dobrovoljnog karaktera i ne daju razultat u poremećenim porodičnim odnosima. Prema podacima istraživanja svega 15% porodica je imalo kontinuiranu podršku pre nego što je dete smešteno u alternativni vid brige.¹⁹

U pogledu dela preporuke Komiteta koji se odnosi na stimulaciju odnosa roditelj-dete, problem postoji u pogledu odnosa deteta sa roditeljem sa kojim ne živi, a naročito veliki problem predstavlja neefikasnost u određivanju i realizaciji prava na zakonsko izdržavanje dece. U ovom domenu izvršni postupak nije u dovoljnoj meri efikasan iako je donošenjem Zakona o obezbeđenju i izvršenju otklonjen jedan broj pravnih praznina i stvoreni bolji preduslovi za veću efikasnost sprovođenja odluka iz porodično pravnih odnosa. Ipak, prema rečima samih sudija i iskustvima organa starateljstva još uvek nije postignuta ni izbliza željena efikasnost sprovođenja ovih odluka. Ministarstvo nadležno za poslove socijalne politike donelo je 2011. godine obavezujuće uputstvo za postupanje organa starateljstva u ovoj oblasti radi ujednačavanja i unapređenja prakse. Ipak, organ starateljstva ne koristi u dovoljnoj meri mehanizme koji mu stoje na raspolaganju i olako prelazi preko postupaka roditelja u smislu sprečavanja viđanja deteta sa drugim roditeljem ili nedavanja obaveznog zakonskog izdržavanja, te ne preduzima svoja zakonom data ovlašćenja (koja su ujedno njegove odgovornosti).

¹⁹ Istraživanje Fakulteta političkih nauka, Univerziteta u Beogradu

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Hitno definisati nacionalnu politiku usmerenu na porodicu ili u okviru nacionalne politike za decu posebnu pažnju usmeriti na razvoj integrisanih usluga u zajednici koje su usmerene ka detetu u porodici sa primarnim ciljem ostanka deteta u porodici;
- ▶ Intenzivirati napore na jačanju usluge specijalizovanog hraniteljstva;
- ▶ Izmenama Porodičnog zakona i po potrebi Zakona o socijalnoj zaštiti redefinisati nadležnosti organa starateljstva i jasnije odrediti nadležnosti, kao i razdvojiti uloge donosioca odluka o detetu i nadzora u vršenju roditeljskog prava od uloge zastupanja deteta u postupcima pred drugim organima;
- ▶ Obezbediti efikasno određivanje i izvršenje/realizaciju prava na zakonsko izdržavanje dece kroz formiranje alimentacionog fonda ili tela koje bi deci pružalo podršku u realizaciji ovog prava.

Zlostavljanje i zanemarivanje dece (Preporuka Komiteta 45)

U zaključnim zapažanjima Komitet je preporučio da Republika Srbija obezbedi efikasnu primenu zaštitnih mera i zakona usmerenih na sprečavanje nasilja.

U Državnom izveštaju navedena su unapređenja koja se odnose na pravni i institucionalni okvir u ovoj oblasti. Međutim, i pored protokola za zaštitu dece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja kojima se definiše multisektorsko postupanje kao odgovor na nasilje, u praksi postoji problem nedovoljno efikasne multisektorske saradnje. Mehanizmi za unapređenje multisektorske saradnje nisu sistematski razvijani na lokalnom nivou pa je u mnogim gradovima multisektorska saradnja neefikasna i neblagovremena. I dalje je izražen manjak kapaciteta profesionalaca u pojedinim sektorima da adekvatno odgovore na slučajeve nasilja nad

decom, posebno u oblasti prepoznavanja, zaštite i podrške. Isto tako je uočeno da u rekreativnim i sportskim aktivnostima ne postoji uspostavljen sistem zaštite dece i mladih u slučaju uočenog nasilja.

U školama su i dalje prisutni najrazličitiji oblici i vrste nasilja — najzastupljeniji vid nasilja je vređanje i ismevanje — 40%, ogovaranje, širenje laži i socijalna izolacija — 38%, pretnje i zastrašivanje 21%. Međutim, izveštaj pokazuje da su programi prevencije nedovoljno zastupljeni u školama. Tako na primer, 70% dece ispitanika u osnovnim školama ne zna ili smatra da obuka za prevenciju nasilja i razvijanje tolerancije nije bilo u njihovim školama.

U prethodnom periodu pravni okvir je unapređen kroz donošenje novog Zakonika o krivičnom postupku koji sadrži niz odredaba o saslušanju posebno osetljivih svedoka, kao i Zakona o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnicima koji propisuje posebne mere koje se sprovedu prema učiniocima krivičnih dela protiv polne slobode izvršenih prema maloletnim licima i zabranu ublažavanja kazne i uslovnog otpusta za krivična dela protiv polne slobode učinjene prema maloletnicima, kao i nezastarevanje krivičnog gonjenja. Kao problem, ostala je neusaglašenost Zakonika o krivičnom postupku i Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (u daljem tekstu: Zakon o maloletnicima) jer u odnosu na način ispitivanja oštećenih kojima je dodeljen status posebno osetljivih svedoka, Zakonik o krivičnom postupku ne isključuje mogućnost unakrsnog saslušanja posebno osetljivih svedoka, pa ni deteta kojem je dodeljen ovaj status. Pored toga još uvek ne postoje ili se nedovoljno koriste prostorije prilagođene deci u kojima bi se obezbedilo svedočenje i saslušanje deteta. Još uvek nije rešeno ni postojanje nezavisne reprezentacije deteta i sistema besplatne pravne pomoći posebno u građanskopravnim i upravnim postupcima.

Republika Srbija nije uspostavila sveobuhvatni sistem psihosocijalne podrške i socijalne reintegracije i prevencije stigmatizacije deteta žrtve.

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Definisati mehanizam za zaštitu dece i mladih u sportskim i rekreativnim aktivnostima i povezati ga sa postojećim sistemom zaštite;
- ▶ Jačati mehanizme za unapređenje multisektorske saradnje na lokalnom nivou;
- ▶ Usaglasiti Zakon o maloletnicima i Zakonik o krivičnom postupku i jasno isključiti mogućnost unakrsnog ispitivanja posebno osetljivog svedoka;
- ▶ Uspostaviti efikasan sistem pravosuđa po meri deteta u slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja deteta, posebno u smislu obezbeđenja adekvatnih prostorija prilagođenih deci u kojima bi se obezbedilo svedočenje i saslušanje deteta, kao i uspostavljanja nezavisne reprezentacije deteta i sistema besplatne pravne pomoći u građanskopravnim i upravnim postupcima;
- ▶ Obezbediti mehanizme za podsticanje razvoja usluga psihosocijalne podrške i socijalne reintegracije.

Telesno kažnjavanje (Preporuka Komiteta 47)

U zaključnim zapažanjima Komitet je dao preporuku da Republika Srbija hitno i izričito zabrani telesno kažnjavanje u okviru porodice.

Tokom izveštajnog perioda bio je pripremljen Prednacrt Zakona o pravima deteta koji je predviđao izričitu zabranu telesnog kažnjavanja i ponižavajućeg postupanja prema detetu u cilju disciplinovanja deteta u svim sredinama, kao i upotrebu fizičke sile prema detetu i telesno ograničavanje deteta. Navedeni prednacrt koji je sadržao takvu meru nije usvojen i nema izgleda da će se to dogoditi u doglednom periodu.

Prema podacima UNICEF-a i MICS5 iz 2014. godine, procenat dece uzrasta od 1-14 godina u Republici Srbiji koja su bila izložena nasilnim metodama discipli-

novanja (psihičkoj agresiji ili fizičkom kažnjavanju) tokom prethodnog meseca od dana sprovođenja istraživanja je 43,1%, dok je ovaj procenat u romskim naseljima još veći i iznosi 65,9%.

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Hitno i izričito zakonom zabranti telesno kažnjavanje u okviru porodice i tu zabranu i sprovesti;
- ▶ Pokrenuti kampanje za podizanje svesti i organizovati obrazovne programe na temu nenasilnih načina vaspitavanja (posebno za roditelje).

OSNOVNA ZDRAVSTVENA I SOCIJALNA ZAŠTITA

Deca sa invaliditetom (Preporuke 48 i 49)

Komitet je Republici Srbiji dao preporuku da prikupi odgovarajuće statističke podatke radi razvoja nacionalne politike za decu sa invaliditetom, da obezbedi punu primenu politike jednakih šansi u obrazovanju, pun pristup zdravstvenoj zaštiti, da obezbedi odgovarajuće obuke za pružaoce usluga kao i da obezbedi nadzor nad kvalitetom usluga i redovno informisanje javnosti o njima.

U prethodnom periodu dosta je činjeno kako bi se unapredio položaj dece sa invaliditetom i smetnjama u razvoju, naročito u oblasti obrazovanja, ali pomaci nisu dostigli željeni, a smatramo, ni mogući nivo.

Zdravstvena zaštita

Obuhvat dece sa invaliditetom zdravstvenom zaštitom ostao je isti u odnosu na prethodni period — formalno, oni imaju pravo na svu zdravstvenu zaštitu obuhvaćenu obaveznim zdravstvenim osiguranjem tj. pun obim zaštite. Problem, međutim, postoji u dostupnosti usluga najpre zbog njihove nejednake teritorijalne raspoređenosti, potom nedovoljnog kapaciteta usluga zbog čega se nedopustivo dugo čeka na neke terapijske tretmane i na kraju zbog neujednačenog kvaliteta usluga. Učestala je pojava da roditelji kada imaju finansijskih mogućnosti sami plaćaju terapijske usluge (najčešće logopedске i psihološke, fizioterapijske) upravo iz navedenih razloga.

Veliki problem postoji u oblasti stomatoloških usluga koje su dostupne samo u Beogradu na Stomatološkom fakultetu jer pružaoci stomatoloških usluga nisu obučeni za pružanje usluga na način koji je adekvatan za decu sa smetnjama u razvoju.

Dodatni problem predstavlja i zdravstvena zaštite dece koja su na institucionalnom smeštaju koju najvećim delom pružaju negovateljice i nedovoljan broj zdravstvenih radnika za koje ne postoji dovoljan broj kvalitetnih edukacija koje se posebno odnose na specifičnosti njihovog posla. Izostaje i psihološka podrška pa je veoma čest sindrom profesionalnog sagorevanja (prema rečima samih lekara i socijalnih radnika iz institucija za smeštaj dece). Zbog nedovoljnog broja osoblja i neadekvatnog profila stručnjaka postoji nedostatak rehabilitacije, fizikalne terapije i adekvatne medicinske nege. Deca najveći deo dana provode pasivno, bez aktivnosti i pokreta, zbog čega se javljaju atrofije udova, kontraktura, krivljenje kičme, problemi sa disanjem i slični zdravstveni problemi. U situacijama kada dete u instituciji oboli od težih akutnih oboljenja koja zahtevaju bolničko ispitivanje i lečenje, javlja se dodatni problem bilo zbog udaljenosti institucije od većih bolničkih centara, problema sa prevozom ili zbog otpora pojedinih lekara da prime dete iz institucije na bolničko lečenje, naročito ono koje je sa teškim vidovima smetnji u intelektualnom razvoju.

Usluge u zajednici

Razvoj usluga u zajednici u periodu od prošlog ciklusa izveštavanja, u najvećoj meri usmeren je na uslugu dnevnog boravka i u izvesnoj meri hraniteljstvo, što nisu dovoljni pravci razvoja, naročito imajući u vidu praksu koja postoji u dnevnim boravcima gde je akcenat na čuvanju dece a ne na njihovoj stimulaciji i radu sa njima radi njihovog napretka i osamostaljivanju. Ostali, fleksibilniji i inovativniji oblici usluga se svode na primere dobre prakse uspostavljanja saradnje između institucija i lokalne zajednice i roditelja i uglavnom ih iniciraju i koordinišu udruženja građana (ponekad i same institucije) i finansirani su veoma često

projektno iz donacija.²⁰ Dnevni boravak za decu i mlade sa smetnjama u razvoju postoji u 62 lokalne zajednice, dnevni boravak za decu i mlade sa telesnim invaliditetom u 14, stanovanje uz podršku za mlade koji se osamostaljuju — u 13 lokalnih zajednica.²¹

Uprkos činjenici da trenutni zakonski okvir daje prioritet deci iz osetljivih društvenih grupa pri upisu u predškolske ustanove, stvaran obuhvat izražen u ciframa pokazuje da se ovo ne primenjuje u potpunosti. Jedan od glavnih razloga leži u sistemu finansiranja predškolskog obrazovanja: operativni finansijski resursi predškolskih ustanova zasnivaju se na mesečnom učešću roditelja (20% od ekonomske cene). Može se zaključiti da predškolske ustanove i lokalne samouprave daju prioritet zaposlenim roditeljima koji mogu da plate punu cenu jer bi u suprotnom bili primorani da pokriju znatan deo operativnih troškova i subvencija iz lokalnog budžeta.

Pravilnikom o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj pomoći detetu i učeniku (2012) trebalo je da bude uspostavljen efikasan mehanizam saradnje između tri sektora radi pružanja usluga u lokalnoj zajednici deci sa smetnjama u razvoju i drugoj deci kojoj su potrebne dodatne usluge radi punog ostvarivanja prava. Prema analizama UNICEF-a, ovaj mehanizam se ne prepoznaje u procesu planiranja usluga i mera socijalne zaštite i nije deo lokalnih odluka o proširenim pravima iz socijalne zaštite.

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeću preporuku:

- ▶ Kreirati i sprovesti politiku prema deci i mladima sa smetnjama u razvoju u skladu sa Evropskom deklaracijom Svetske zdravstvene organizacije „Bolje zdravlje bolji životi”.

²⁰ Većina zaključaka koji su izneti su stavovi radne grupe koja je bila formirana radi izrade nacrtu nacionalnog plana akcije za sprovođenje Evropske deklaracije Svetske zdravstvene organizacije „Bolje zdravlje bolji životi”. Nacrt je pripremljen ali konačan tekst nikada nije usvojen od strane nadležnog ministarstva.

²¹ Republički zavod za socijalnu zaštitu.

Životni standard (Preporuka Komiteta 59)

Komitete je dao preporuku Republici Srbiji da pojača napore orijentisane na borbu protiv niskog životnog standarda dece i porodica koje žive u siromaštvu, između ostalog i obezbeđivanjem sredstava za mere za smanjivanje siromaštva.

Tokom 2013. godine pravo na dečji dodatak ostvarilo je približno 387.000 dece,²² što iznosi preko 30% od ukupnog broja dece, od kojih 74.000 dobija uvećani iznos, pod povoljnijim uslovima. Iznos dečjeg dodatka je izrazito nizak, oko 20 € po detetu na mesečnom nivou. Još 120.499 dece živi u raznim vrstama deprivacije te su njihove porodice korisnici novčane socijalne pomoći ili nekih drugih materijalnih (novčanih davanja).²³ Prema istraživanju UNICEF-a, deca su natprosečno prisutna u populaciji korisnika novčane socijalne pomoći, imajući u vidu da njihovo učešće u ukupnom stanovništvu iznosi 17,6%. Ovo je, svakako, rezultat i većeg siromaštva porodica sa decom.

Ipak, i pored mera koje su navedene u državnom izveštaju a radi povećanja obuhvata korisnika ostaje nekoliko važnih i nepovoljnih činjenica. Finansijska podrška porodicama sa decom u Republici Srbiji je daleko manja nego u ostalim zemljama u okruženju.²⁴

Obuhvat korisnika dečjim dodatkom nije zadovoljavajući — u procentima gledano, od svih onih koji prema kriterijumima bi imali pravo na dečji dodatak, samo

²² Drugi nacionalni izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji, Vlada Republike Srbije, 2014. godina.

²³ Sintetizovani izveštaj o radu Centara za socijalni rad u Republici Srbiji za 2014. godinu, Republički zavod za socijalnu zaštitu, 2014. godina.

²⁴ Ukupna izdvajanja za novčane naknade za porodice sa decom 2011. godine (roditeljski dodatak, dečji dodatak i porodiljska odsustva, i odsustvo radi nege deteta) iznosila su 37,4 milijarde ili 1,15% BDP-a, što je na nivou proseka koji se u EU izdvaja samo za programe tipa dečjeg dodatka. Ukupno gledano, Republika Srbija relativno malo troši na programe podrške porodicama. U 2011. godini rashodi za dečje dodatke u Republici Srbiji iznosili su 10,4 milijardi dinara, približno 0,3% BDP-a, što je nepromenjen udeo u poslednjih nekoliko godina, a Republika Srbija je među zemljama koje najmanje izdvajaju za ovaj program podrške porodicama sa decom.

40,6% i prima dečji dodatak, dok ga 59,4% ne prima. Porodica sa više od četvoro dece ne može da računa na dečji dodatak za decu koja su rođena nakon četvrtog deteta u porodici. Kada dete ima nominalno pravo na izdržavanje dosuđeno sudskom presudom, ta činjenica ih često, po automatizmu onemogućava da ostvare pravo na druge novčane socijalne pomoći, bez obzira što se dosuđeni iznos izdržavanja iz različitih razloga ne uplaćuje (roditelj je zavisnik, alkoholičar, ne održava kontakt). Drugi problem u ostvarivanju prava je u vezi sa posedovanjem zemlje, najčešće neobrađive, koja se nalazi u svojini potencijalnog korisnika (u većini slučajeva nasleđeno). Tržišno gotovo bezvredna imovina neadekvatno se tretira kao potencijalni izvor prihoda.

Ono što korisnici navode kao najčešće probleme prilikom procedure ostvarivanja prava iz socijalne i dečje zaštite su problem prikupljanja (preobimne) dokumentacije i što je sav teret dokazivanja na porodici u procesu ostvarivanja ovog prava. Posebno je apsurdno da porodice koje ostvare pravo na novčanu socijalnu pomoć, moraju ponovo da prikupljaju dokumentaciju i za dobijanje dečijeg dodatka. Ista je situacija kod ostvarivanja prava na oslobođenje od PDV-a opreme za bebe, koje je tako regulisano da se PDV prvo plati kada se roba kupi, a potom se podnosi zahtev za njegovu refundaciju. Postupak je dugotrajan i komplikovan pa veliki broj ljudi ne koristi ovu olakšicu.

Kao dve mere populacione politike izdvajaju se roditeljski dodatak (jednokratna novčana naknada koju primaju isključivo majke pri rođenju deteta, za prvo, drugo, treće i četvrto dete) i naknada zarade zaposlenim porodiljama za vreme porodiljskog odsustva u trajanju od godinu dana koju ostvaruju zaposlena lica kod poslodavca ili lica koja obavljaju samostalnu delatnost i to u iznosu od 100% osnovne zarade, a najviše do pet prosečnih mesečnih zarada uz uslov da je podnositelj zahteva neposredno pre korišćenja ovog prava bio više od šest meseci u neprekidnom radnom odnosu. U praksi pak je učestala situacija da majke nakon povratka sa bolovanja radi nege deteta ostaju bez posla a uobičajeno je i neredovno uplaćivanje naknade i kašnjenje refundacije sredstava iz fonda dečje zaštite.

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Proširiti pravo na dečji dodatak za svu decu u porodici ili pravo na dečji dodatak za četvoro dece u porodici, bez obzira na red rođenja;
- ▶ Povećati iznos dečjeg dodatka;
- ▶ Omogućiti porodicama koje ostvaruju pravo na novčanu socijalnu pomoć da automatski ostvare i pravo na dečji dodatak, jer su već jednom prikupili svu dokumentaciju i dokazali svoj status.

OBRAZOVANJE, SLOBODNO VREME I KULTURNE AKTIVNOSTI

Obrazovanje, profesionalna obuka i savetovanje o izboru budućeg zanimanja (Preporuka Komiteta 61)

Komitet je dao preporuku Republici Srbiji da obezbedi punu realizaciju prava deteta na obrazovanje, s akcentom na decu iz osetljivih grupa. Takođe, Komitet je preporučio da se poveća broj programa školovanja i obučavanja mladih ljudi za tehnička stručna zanimanja kako bi im se olakšalo učešće na tržištu rada, kao i da se obučavanje o ljudskim i pravima deteta uvrsti u redovne nastavne programe.

Zakonodavni i strateški okvir u ovoj oblasti je u velikoj meri usklađen sa Konvencijom. Takođe, u prethodnom periodu doneta je i Strategija razvoja obrazovanja u Republici Srbiji do 2020. godine i Nacionalna strategija za borbu protiv diskriminacije do 2018. godine, a koje postavljaju razvojne strateške ciljeve u ovoj oblasti.

Međutim, problem u praksi predstavlja ostvarivanje prava na obrazovanje dece sa smetnjama u razvoju, maloletnih tražilaca azila, dece iz ruralnih područja, dece iz siromašnih porodica kao i dece Roma. Dakle, osetljive grupe još uvek nemaju jednak pristup obrazovanju.

U 2014. godini, prema podacima nadležnog ministarstva obuhvat dece do tri godine bio je ispod 16%, a u uzrastu od tri do šest i po godina 38,82%. Učešće dece u predškolskom vaspitanju i obrazovanju iz porodica sa višim socioekonomskim statusom značajno je više nego učešće dece iz najsiromašnijih porodica (82% naspram 9%). Pristup sistemu predškolskog vaspitanja i obrazovanja za decu u ruralnim područjima upola je manji nego u gradovima: 28,7% na-

spram 56,6%. I deca sa invaliditetom su nedovoljno obuhvaćena ovim sistemom. Dok oko 5% dece u ovoj uzrasnoj grupi ima neki invaliditet, samo 1,2% upisane dece su deca sa invaliditetom.

Obuhvat dece osnovnim obrazovanjem u Republici Srbiji je 97% — dakle, oko 3% dece ne bude upisano u školu. Obuhvat dece iz ruralnih područja je zabrinjavajuće nizak i to 77,4% i ima trend opadanja što je još veći problem — u 2005. godini obuhvat je bio veći — 81,15%. Obuhvat dece Roma porastao je u periodu 2002–2007. god. sa 56% na 69%. Međutim, stopa osipanja dece Roma je veoma velika, tako da samo 64% romske dece koja upišu osnovnu školu, nju i završi. Država nema pouzdan podatak o stopi završavanja osnovne škole dece sa invaliditetom i smetnjama u razvoju — postoje samo podaci o deci koja su u sistemu, ali ne i koliko njih je ostalo van sistema.

Prema analizi UNICEF-a postoji nekoliko ključnih problema u svim fazama obrazovanja uključujući i osnovno obrazovanje kao obavezno. U predškolskom obrazovanju marginalizovanim porodicama prepreke predstavljaju nerazvijena mreža predškolskih ustanova, nesubvencionisanje troškova prevoza, visoke cene usluga u predškolskim ustanovama i nedovoljno dobro targetirane naknade za siromašnu ili osetljivu decu. Kriterijumi za davanje prednosti pri smeštaju dece u predškolske ustanove još uvek su u korist dece zaposlenih roditelja, a pribavljanje ličnih isprava i zdravstveni pregledi još uvek predstavljaju problem jednom delu marginalizovanih porodica.

U osnovnom obrazovanju kritičan period je prelazak iz četvrtog u peti razred koji pogađa decu iz seoskih sredina, Rome i decu sa invaliditetom i problemima u učenju, zbog teškoća sa prevozom i nedostatka odgovarajuće edukacije i obuke za predmetne nastavnike sa kojima nastavljaju svoje školovanje, kao pripreme za prelazak u srednje obrazovanje, koje najčešće zahtevaju i privatno podučavanje. Program afirmativne akcije za Rome je osigurao da sve veći broj učenika romske nacionalnosti završava osnovno obrazovanje i upisuje se u srednje škole, ali se naročito kod devojčica očekuje još veći pomak.

Proces uvođenja inkluzivnog obrazovanja, koji je intenziviran kada je 2009. god. usvojen Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja nije bio adekvatno pripremljen. Usled nepripremljenosti škola da prime decu u redovno obrazovanje, tokom ove školske godine došlo je do povećanja broja upisane dece u specijalne škole, i to dece koja se približavaju kraju osnovnog školovanja usled nedovoljnog napretka koji su deca pokazala u redovnim školama.

U Republici Srbiji i dalje ne postoji zvanično telo niti mehanizam periodičnog usaglašavanja potreba tržišta rada i obrazovnih institucija. Proces pokretanja novih programa stručnih škola se i dalje dešava više stihijski i po „osećaju” nego što je to rezultat sistemskog praćenja i istraživanja potreba i planiranja. Usled ovoga, u Republici Srbiji je otežano zapošljavanje mladih ljudi, veliki broj dece ima stručna znanja koja ne odgovaraju potrebama tržišta rada, veliki broj privrednih subjekata ne može da na tržištu rada nađe odgovarajući kadar, iako je veliki broj nezaposlenih.

Takođe, u prethodnom periodu nije bilo pomaka u odnosu na uvođenje obučavanja o ljudskim pravima u redovni nastavni program. Obrazovnje o pravima deteta i dalje nije dostupno svoj deci. Kao i ranije, elementi obrazovanja o ljudskim pravima i pravima deteta dati su u okviru predmeta građansko vaspitanje, koji ima status izbornog predmeta, tako da sva deca nisu u mogućnosti da uče o svojim pravima. Realizacija tog predmeta u praksi takođe je problematična (planirano samo sa jednim časom nedeljno a časovi se, usled činjenice da se radi o izbornom predmetu, često otkazuju). Nastavu građanskog vaspitanja realizuju nastavnici drugih predmeta posle kraće obuke koja nije dovoljna za kvalitetno realizovanje sadržaja iz ove oblasti. Rezultat ovakvog rada je podatak da samo 25% nastavnika i 29% učenika, procenjuje da dobro poznaje oblast prava deteta.²⁵

²⁵ Podatak je iz istraživanja „Monitoring prava deteta u srednjoškolskom obrazovanju” iz 2011. godine, Užički centar za prava deteta

Strategijom razvoj obrazovanja u Republici Srbiji do 2020. godine nijednom reči nije pomenuto obrazovanje o ljudskim pravima i pravima deteta, iako je ona nastala nakon date preporuke Komiteta.

Program obezbeđivanja besplatnih udžbenika svoj deci u osnovnom obrazovanju koji je Republika Srbija pokrenula 2009. godine predstavljala je pozitivan korak u obezbeđivanju prava na besplatno obrazovanje. Nažalost, ovaj program je ukinut 2015. godine, tako da u ovom trenutku učenici pored udžbenika, plaćaju i mnoge druge troškove obrazovanja, što nije u skladu sa Konvencijom.

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Obezbediti punu realizaciju prava deteta na obrazovanje kako bi sva deca koja pripadaju ugroženim grupama, uključujući tu i decu iz ruralnih oblasti, siromašnu decu, decu pripadnike romske nacionalne manjine i decu pripadnike drugih nacionalnih manjina, decu izbeglice i decu interno raseljenih lica, mogla u potpunosti da uživaju svoje pravo na obrazovanje;
- ▶ Uspostaviti efikasan mehanizam stalnog praćenja potreba tržišta rada i koordinacije sa obrazovnim institucijama u cilju obrazovanja kadra koji ima perspektivu zapošljavanja;
- ▶ Uvesti da srednje stručno obrazovanje bude obavezno;
- ▶ Obezbediti da građansko vaspitanje dobije status obaveznog predmeta;
- ▶ Obezbediti da obrazovanjem o pravima deteta budu obuhvaćena sva deca u osnovnom i srednjem obrazovanju kroz razvoj kroskurikularnih nastavnih programa;
- ▶ Uvesti obavezu obrazovanja prosvetnog kadra o pravima deteta u okviru inicijalnog obrazovanja i stručnog usavršavanja;
- ▶ Uvesti obrazovanje nastavnika građanskog vaspitanja na način i sa kompetencijama istim kao i za nastavnike drugih predmeta.

Odmor, dokolica, rekreacija i učešće u kulturnim i umetničkim aktivnostima (Preporuka Komiteta 63)

Komitet je preporučio da Republika Srbija nastavi i pojača unapređivanje dečjeg sporta, rekreacije, igre i kulturnih aktivnosti, između ostalog i time što će nastaviti da izdvaja potrebna finansijska sredstva i da obezbeđuje tehničku saradnju kroz specijalizovane projekte.

U prethodnom periodu nije bilo značajnih pomaka iz ove oblasti, posebno u odnosu na pitanje unapređivanja dečjeg sporta i rekreacije. Mogućnosti dece da se besplatno bave sportskim i rekreativnim aktivnostima svedene su na minimum. Sve aktivnosti zahtevaju novčana izdvajanja roditelja. Sportski klubovi i škole pritom ne podležu adekvatnoj kontroli rada sa decom i mladima što je uslovljeno malim ljudskim kapacitetima nadzornih organa i nepostojanjem standarda za trenažne procese i nepostojanjem mehanizama zaštite dece od nasilja u ovim aktivnostima.

Vreme koje deca provode u školama, kao i u izvršavanju školskih obaveza (obimni i neadekvatni domaći zadaci, obimno i neadekvatno gradivo koje deca treba da nauče) dugotrajno je. U kombinaciji sa dvosmenskim radom (a ponegde i u tri smene) deca se dodatno opterećuju, što im onemogućuje da se bave sprotom i drugim aktivnostima i hobijima koji nisu neposredno vezani za školu. Deca već u prvim razredima osnovnog obrazovanja imaju preko 20 časova nedeljno, deca uzrasta 8 godina imaju 24 časa nedeljno, deca uzrasta 11 godina 28, a deca starijeg osnovnoškolskog uzrasta (14–15 godina) i do 30 časova nedeljno, što je preko svih pedagoških pravila i preporuka.

Školski sport odnosno sport u školama nije organizovan na način koji preporučuje struka. Nastavu fizičkog vaspitanja u nižim razredima izvode razredni nastavnici/nastavnice koji nisu objektivno u mogućnosti da tu nastavu organizuju na adekvatan način. Preko polovine škola u Republici Srbiji nema adekvatne

uslove za bavljenje dece sportom odnosno nastavom fizičkog vaspitanja u zimskim mesecima tj. nemaju fiskulturne sale.

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Reformisati školske programe tako da se omogući deci dovoljno slobodnog vremena u kojem bi se deca mogla posvetiti sportu, kulturnim aktivnostima i hobijima;
- ▶ Preduzeti afirmativne mere za promociju i podršku rekreativnom i školskom sportu i popularizaciji sporta među decom.

POSEBNE MERE ZAŠTITE

Deca izbeglice (Preporuka Komiteta 65)

Komitet je dao preporuku Republici Srbiji da primeni sve neophodne mere kako bi sva deca, uključujući i decu — povratnike, bila zvanično i kompletno registrovana i time dobila pravo korišćenja usluga sistema socijalne zaštite.

U prethodnom periodu zakonodavni okvir u ovoj oblasti nije menjan. Zakon o azilu (2008) propisuje načelo posebne brige o maloletnim tražiocima azila. Međutim, u zakonodavnom okviru kao i u praksi postoje brojni nedostaci koji onemogućavaju efikasnu primenu ovog načela, a nadležni organi nemaju adekvatna i sistemski rešenja kada je u pitanju pristup postupku, starateljstvo i smeštaj maloletnih tražilaca azila.

U Republici Srbiji nema posebnih normi ili usvojenih protokola za utvrđivanje starosti tražilaca azila. Maloletni tražioci azila bez roditeljske pratnje, od trenutka ostvarivanja prvog kontakta sa organima Republike Srbije do okončanja postupka, promene tri staratelja. Ovakva praksa ne predstavlja najbolje rešenje jer je nemoguće očekivati da se uspostavi odnos poverenja između maloletnika i staratelja, imajući u vidu broj različitih staratelja. Dodatnu barijeru predstavlja pre svega nepoznavanja jezika, kao i neuključivanje pravnog zastupnika u postupak zaštite i ostvarivanje prava maloletnih azilanata.

U 2015. godini Srbija se suočila sa izbegličkim i migrantskim talasom iz Sirije, Avganistana, Iraka, Pakistana i drugih zemalja porekla, koji se meri stotinama hiljada ljudi. Prema preliminarnim podacima svaki četvrti od njih je dete. Ovaj talas izbegličke krize karakteriše povećanje broja majki sa malom decom i prepoznavanje dece bez pratnje odraslih koja se kreću u organizovanim grupama (od početka godine do kraja avgusta 2015. godine 15.000 dece je zatražilo azil, a od toga čak 4.000 dece je bilo bez roditeljske pratnje; ovaj broj se iz dana u dan uvećava).

Deca bez pratnje nalaze se u posebnom riziku od zloupotreba, te zaštita njihovih prava, pored pružanja humanitarne pomoći, treba da bude jedan od prioriteta.

Nadolazeći zimski period otvara dodatna pitanja vezana za zadovoljavanje humanitarnih potreba ove dece. Posebno se prepoznaje neophodnost otvaranja većeg broja manjih prihvatnih centara za njihovo zbrinjavanje dok se nalaze na teritoriji Republike Srbije. Republika Srbija planira da pored postojećih prihvatnih centara pojača njihov broj u Vojvodini, dok takav centar u Krnjači (Beograd) treba privesti svojoj punoj nameni. Srbija je u ovom trenutku odustala od gradnje posebnog prihvatnog centra u Beogradu.

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Uspostaviti efikasan i delotvoran sistem azila, sa posebnim osvrtom na postupak određivanja staratelja maloletnim tražiocima azila, rešiti pitanje smeštaja, pravnog zastupanja i prevođenja;
- ▶ Pružiti veću materijalnu i tehničku podršku lokalnim institucijama koje se suočavaju sa sve većim prilivom maloletnih tražilaca azila;
- ▶ Uspostaviti postupak utvrđivanja starosti tražilaca azila;
- ▶ Nadležni državni organi, pre svega centri za socijalni rad, Komesarijat za izbeglice i migracije treba da ulože dodatne napore kako bi uspostavili saradnju sa lokalnim školama i razvili sistemsko i plansko upisivanje dece u škole i tako svakom detetu obezbedili potpuni pristup obrazovanju i osigurali kontinuirano praćenje i dodatnu podršku tokom trajanja procesa obrazovanja;
- ▶ Unaprediti koordinaciju i kontinuitet u pružanju humanitarne pomoći državnih organa, međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija i nacionalnih udruženja građana;
- ▶ Obezbediti održivost i adekvatan odgovor na potrebe korisnika;
- ▶ Prilikom planiranja i distribucije humanitarne pomoći uzeti u obzir različitost potreba dece s obzirom na njihov uzrast.

Maloletničko pravosuđe (Preporuka Komiteta 73)

Komitet je dao preporuku Republici Srbiji da nastavi i intenzivira rad na obezbeđenju pune primene standarda maloletničkog prava, obezbedi primenu mera alternativnih rešenja umesto pritvora, sprovede obuku profesionalaca koji rade u oblasti maloletničkog pravosuđa, ojača preventivne programe i osigura sprovođenje postojećih zakona.

U Državnom izveštaju ukazano je da su poslednjih godina intenzivirani naponi na reformi sistema maloletničkog pravosuđa, posebno u delu njegovog daljeg usklađivanja sa novoustanovljenim standardima, kao i sprovođenju programa obuke za profesionalce koji rade u oblasti maloletničkog pravosuđa. Međutim, i pored dosadašnjih napora na reformi sistema maloletničkog pravosuđa, postoji niz problema u ostvarivanju pune primene standarda maloletničkog pravosuđa.

Iako je Zakon o maloletnicima počeo da se primenjuje još 2006. godine, jedan broj mera koje ovaj zakon predviđa se još uvek ne realizuje ili se realizuje u nedovoljnoj meri. Ovo se posebno odnosi na: meru pojačanog nadzora u drugoj porodici, meru pojačanog nadzora uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi za vaspitavanje i obrazovanje maloletnika, kao i na meru upućivanja u posebnu ustanovu za lečenje i osposobljavanje jer u praksi nisu stvoreni objektivni uslovi za punu primenu ovih zakonskih instituta. Takođe, Zakonom o maloletnicima je propisana i mogućnost izricanja vaspitnih naloga čija je svrha da se ne pokreće krivični postupak prema maloletniku ili da se obustavi postupak i utiče na pravilan razvoj maloletnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična dela. U praksi, vaspitni nalozi se ne izriču, odnosno ne primenjuju se u dovoljnoj meri. Tačnije rečeno, njihova primena nije sistematski i regionalno razvijana u punoj meri, pa se vaspitni nalozi uglavnom izriču u onim delovima Srbije gde se realizuju projekti međunarodnih i nevladinih organizacija, poput Beograda, Novog Sada, Niša i Kragujevca. Sa druge strane, statistički

podaci ukazuju da npr. u istočnoj i jugoistočnoj Srbiji gotovo da i nema primene ovog zakonskog instituta.²⁶

Takođe, u posmatranom periodu nisu sprovedene značajne mere kojima bi se obezbedila primena mera alternativnih rešenja meri pritvora, niti su u dovoljnoj meri sprovedeni preventivni programi.

Važno je ukazati i na to da je nakon objavljivanja Izveštaja o skriningu Evropske komisije, Pregovaračka grupa Republike Srbije za Poglavlje 23 pripremila Nacrt Akcionog plana za Poglavlje 23²⁷ koji u tački 3.6 sadrži i poseban deo koji se odnosi na unapređenje prava deteta u sistemu maloletničkog pravosuđa. Pomenutim dokumentom definisan je niz aktivnosti sa ciljem unapređenja zaštite i ostvarivanja prava dece kroz jačanje relevantnih institucija, unapređenje saradnje između pravosuđa i socijalnog sektora kao i obezbeđenje pune primene legislative relevantne za sistem maloletničkog pravosuđu u skladu sa standardima Evropske unije. U odnosu na obezbeđenje pune primene legislative o maloletničkom pravosuđu u skladu sa standardima Evropske unije, u 2015. godini predviđene su i aktivnosti koje se odnose na unapređenje zakonodavstva, podršku radu Saveta za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima, unapređenje primene vaspitnih naloga i jačanje kapaciteta profesionalaca. Nacrtom Akcionog plana je predviđeno i osnivanje odeljenja i izgradnja smeštajnih kapaciteta za izvršenje mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi koja se izriče maloletnim učiniocima krivičnih dela. U smislu podrške svega navedenog, u Srbiji je započeta i realizacija projekta: „Jačanje sistema pravosuđa i socijalne zaštite kako bi se unapredila dečja zaštita u Srbiji”, koji finansira Evropska komisija i koji se realizuje u partnerstvu sa Ministarstvom pravde, Ministarstvom za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i UNICEF-om.

²⁶ Saopštenje — Maloletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, Republički zavod za statistiku, br. 191 god. LXV, od 15. jula 2015. godine

²⁷ Ministarstvo pravde Republike Srbije, Treći nacrt Akcionog plana za poglavlje 23 u: <http://www.mpravde.gov.rs/tekst/7715/treci-nacrt-akcionog-plana-za-poglavlje-23.php>

Međutim, i pored preduzetih koraka na donošenju novog Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i zaštiti maloletnih lica u krivičnom postupku, ovaj zakonski tekst još uvek nije u skupštinskoj proceduri što u praksi dovodi do određenih teškoća jer trenutno važeći Zakon o maloletnicima nije usklađen sa odredbama Zakonika o krivičnom postupku. Savet za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima više nije u funkciji, odnosno stiče se utisak da reforma sistema nije u potpunosti u skladu sa predviđenom dinamikom.

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Intenzivirati reformu sistema maloletničkog pravosuđa;
- ▶ Ubrzati usvajanje Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i zaštiti maloletnih lica u krivičnom postupku;
- ▶ Preduzeti mere za obezbeđenje efikasne implementacije svih zakonskih rešenja u praksi;
- ▶ Obezbediti primenu mera alternativnih rešenja umesto mere pritvora;
- ▶ Ojačati preventivne programe.

PRIMENA FAKULTATIVNOG PROTOKOLA O PRODAJI DECE, DEČJOJ PROSTITUCIJI I PORNOGRAFIJI

Opšta zapažanja

Koalicija ocenjuje da je Republika Srbija napravila određeni pomak u implementaciji preporuka Komiteta u odnosu na Fakultativni protokol o prodaji dece, dečjoj prostituciji i pornografiji, ali istovremeno ukazuje na propuste ili nečinjenje države u njihovoj punoj implementaciji. U aneksu 3 predstavljena je analiza napretka u primeni preporuka za Fakultativni protokol o prodaji dece, dečjoj prostituciji i pornografiji u odnosu na Preporuke Komiteta 8, 25, 31b, 43b, 46.

Državni organi Srbije napravili su niz važnih koraka u cilju prevencije i suzbijanja trgovine ljudima, kao i zaštite dece od dečje prostitucije i pornografije. Nacionalni pravni okvir u oblasti borbe protiv trgovine ljudima je razvijen u skladu sa međunarodnim obavezama Republike Srbije, kao i situacijom i trendovima u trgovini ljudima u Srbiji. Zakonodavstvo u oblasti socijalne zaštite i stranaca predviđa niz prava za žrtve trgovine ljudima. Učinjeni su naporu državnih organa Srbije da usvoje koordinisani pristup identifikaciji žrtava kroz osnivanje Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima. Primećen je napredak u radu policije i tužilaštva na suzbijanju trgovine ljudima u Srbiji. Sprovodile su se dodatne obuke i specijalizacije policijskih službenika i tužilaca u cilju efikasne istrage i krivičnog gonjenja trgovine ljudima. Ipak, u zakonskom okviru u Republici Srbiji nedostaje jasna distinkcija pojmova prodaje dece i trgovine decom, kao i strategija i nacionalni akcioni plan za suzbijanje trgovine decom. Republika Srbija treba da radi na

većoj efikasnosti mehanizma za upućivanje dece žrtava trgovine ljudima, kao i na razvijanju posebnih programa prevencije, zaštite, smeštaja i reintegracije dece žrtava. Neophodno je unapređenje saradnje sa civilnim sektorom koji se bavi ovom problematikom dugi niz godina.

U oblasti zaštite dece od iskorišćavanja u prostituciji i pornografiji, Republika Srbija je učinila veliki korak izmenama krivičnog zakonodavstva i donošenjem Zakona o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima. Ipak, neophodna je dosledna primena ovog zakona u praksi, kao i uspostavljanje jedinstvene baze podataka koju ovaj zakon predviđa. Neophodno je veće angažovanje države na prevenciji, kao i zaštiti dece koja su imala ovo traumatično iskustvo, te razvijanje specijalizovanih programa (re)integracije.

Zakonodavni okvir i problemi koji postoje

Komitet je dao preporuku koja se tiče izmene zakonodavnog okvira u smislu razlikovanja prodaje dece od trgovine decom. Nažalost, do izlaska ovog izveštaja ta preporuka nije implementirana od strane Republike Srbije.

Nizu međunarodnih dokumenata Republika Srbija dodala je i Konvenciju Saveata Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja²⁸ koju je ratifikovala 2010. godine. Iako celovit, normativni okvir ipak ima nekoliko značajnih problema i propusta.

Trgovina ljudima

Kao odgovor na obaveze preuzete potpisivanjem međunarodnih dokumenata, Srbija je u svom Krivičnom zakoniku trgovinu ljudima predvidela kao krivično

²⁸ „Službeni glasnik Republike Srbije” — Međunarodni ugovori br. 1/2010

delo. Član 388. KZ u stavu 2. predviđa da za *delo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema maloletnom licu učinilac će se kazniti kaznom propisanom za to delo i kad nije upotrebio silu, pretnju ili neki drugi od navedenih načina izvršenja*. U stavu 3. se kaže *ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema maloletnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje pet godina*. Osim toga, Izmenama Krivičnog zakonika iz avgusta 2009. godine izričito je, pored ostalog, propisano i da pristanak maloletnog lica na eksploataciju ili na uspostavljanje ropskog ili njemu sličnog odnosa iz stava 1. člana 388. zakonika ne utiče na postojanje krivičnog dela iz stava 2. ovog člana (član 388. stav 10. KZ).

Primetan napredak u odnosu na ranija zakonska rešenja predstavlja svakako po-oštravanje kazni — minimalna kazna za osnovni oblik je sa dve povećana na tri, a maksimalna sa deset na dvanaest godina zatvora.

Trgovina maloletnim licima radi usvojenja

Krivični zakonik za osnovni oblik krivičnog dela trgovine maloletnim licima radi usvojenja predviđa (čl. 389. st. 1 KZ) kažnjavanje za onog ko protivno važećim propisima oduzme lice koje nije navršilo šesnaest godina radi njegovog usvojenja ili ko usvoji takvo lice ili posreduje u takvom usvojenju.²⁹

Pasivni subjekat krivičnog dela trgovine maloletnim licima radi usvojenja je lice koje nije navršilo šesnaest godina, pa se tako praktično izvan zaštite našla grupa lica kojima je pružena međunarodna zaštita od nelegalnog usvojenja, tj. sve osobe između 16 i 18 godina starosti.³⁰ Nažalost, srpski zakonodavac nije prihvatio veoma jasan međunarodni standard prema kojem se „detetom” smatra lice koje nije navršilo 18 godina starosti.³¹

²⁹ Prema st. 10 čl. 112 KZ, maloletnim licem smatra se lice koje nije navršilo osamnaest godina.

³⁰ Prema ranije važećem KZ zaštita se pružala licu koje nije navršilo četrnaest godina.

³¹ Videti npr. Konvenciju UN o pravima deteta i Konvenciju SE o borbi protiv trgovine ljudima.

Treba istaći da je zakonodavac propustio da eksplicitno inkriminiše pokušaj trgovine maloletnim licima radi usvojenja i uvede kao otežavajuću okolnost izlaganje dece opasnosti prilikom izvršenja osnovnog dela usled čega je došlo do značajnog narušavanja njihovog fizičkog ili emocionalnog razvoja.³² Time bi se značajno povećao stepen zaštite i obeshrabilo ilegalno usvajanje.

Poslednji izveštaj ekspertske grupe,³³ između ostalog navodi sledeću preporuku:

Definicija „trgovine ljudima” — GRETA smatra da bi Republika Srbija trebalo da proširi opseg člana 389. KZ i u njega uvede osobe starosti do 18 godina, u skladu sa Konvencijom koja svaku osobu mlađu od 18 godina smatra detetom.

Inkriminacije koje se odnose na eksploataciju dece i maloletnih lica

Krivična dela u vezi sa seksualnom eksploatacijom dece

Zakonodavac je posvetio posebnu pažnju zaštiti dece i maloletnih lica od seksualnog iskorišćavanja. Ako je krivično delo silovanja, obljuje nad nemoćnim licem, obljuje zloupotrebom položaja, nedozvoljene polne radnje ili posredovanje u vršenju prostitucije učinjeno protiv deteta ili drugog maloletnog lica, Krivični zakonik to uzima kao otežavajuću okolnost.

Po pravilu, kazne koje se mogu izreći učinocima nekog od ovih dela su strožije ako su žrtve deca ili maloletnici.³⁴ Osim toga, obljava nad detetom (član 180.

³² Nemački Krivični zakonik i u ovom slučaju može da posluži kao primer dobre prakse.

³³ http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Reports/GRETA_2013_19_FGR_SRB_public_sr.pdf

³⁴ Ovo važi za krivično delo silovanja (čl. 178 (3) KZ), obljuje nad nemoćnim licem (čl. 179 (2) i (3) KZ), obljuje zloupotrebom položaja (čl. 181 (2) (3) (4) (5) KZ), nedozvoljene polne radnje (čl. 182. KZ) i posredovanja u vršenju prostitucije (čl. 184 (2) KZ).

KZ), podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa (član 183. KZ), posredovanje u vršenju prostitucije (član 184. st. 2. KZ) i navođenje maloletnog lica na prisustvovanje polnim radnjama (član 185a KZ) su propisani kao posebna krivična dela čiji isključivi cilj je zaštita dece i maloletnika. Treba dodati da su izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2009. godine kazne za gotovo sva krivična dela protiv polne slobode znatno pooštrene, a naročito kazne zaprećene za krivična dela protiv polne slobode u kojima su žrtve maloletna lica. Kada je reč o krivičnim delima podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa i posredovanje u vršenju prostitucije, od nedavno se učiniocima ovih dela pored kazne zatvora kao glavne kazne, mora izreći i novčana kazna. Najzad, u određenim slučajevima, Krivični zakonik propisuje strožu kaznu kada je žrtva dete nego kada je žrtva drugo maloletno lice.

Prema Krivičnom zakoniku, pokušaj, podstrekivanje i pomaganje pri činjenju ovih krivičnih dela su takođe kažnjivi.

Iako je zakonodavac pokazao eksplicitnu nameru da zaštiti maloletna lica od svakog oblika iskorišćavanja, postoje određeni zakonski propusti koje ovde treba pomenuti. Sledeća ponašanja nisu propisana kao krivična dela: delo „ostvarivanja zarade ili drugi oblik iskorišćavanja dece u tom cilju”, kao način vršenja krivičnog dela podvođenja i omogućavanja vršenja polnog odnosa nije inkriminisano;³⁵ odnosno slučajevi kada je kriminalna grupa počinila različite oblike prinudne prostitucije.

Kada govorimo o prinudnoj prostituciji, zakon ne uzima kao otežavajuću okolnost činjenicu da je učinilac, namerno ili iz nehata, ugrozio život deteta ili da krivično delo uključuje teško nasilje ili je izazvalo ozbiljnu štetu detetu.

Krivična dela iz oblasti maloletničke pornografije

Krivični zakonik u članu 185. uvodi krivično delo „Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za porno-

³⁵ Ovo se zahteva u čl. 2 Okvirne odluke Saveta EU 2004/68/JHA o borbi protiv seksualne eksploatacije dece i dečje pornografije iz 2003. godine

grafiju” a u članu 185b „Iskorišćavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnom licu”. Sledeća ponašanja su proglašena zabranjenim: prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju (član 185); iskorišćavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnom licu (član 185b).

Inkriminsanjem navedenih radnji, Srbija je u velikoj meri odgovorila na postavljene standarde EU. Usvojenim izmenama Krivičnog zakonika nije samo iskorišćavanje dece za pornografiju postalo kažnjivo, već i nabavljanje ili posedovanje dečjeg pornografskog materijala, kao i proizvodnja, promet i omogućavanje dostupnosti maloletničke pornografije proizvedene zloupotrebom maloletnika odnosno deteta (član 185 (2), (3) i (4) KZ).

U aprilu 2013. godine usvojen je Zakon o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima.³⁶ Ovim zakonom propisuju se posebne mere koje se sprovode prema učiniocima krivičnih dela protiv polne slobode izvršenih prema maloletnim licima određenih ovim zakonom i uređuje vođenje posebne evidencije lica osuđenih za ta krivična dela. Osim toga, Zakon propisuje zabranu ublažavanja kazne i uslovnog otpusta i nezastarevanje krivičnog gonjenja i izvršenja kazne, kao pravne posledice osude. Ovaj zakon je počeo da se primenjuje u praksi,³⁷ ali još uvek ne postoji evidencija i registar koji ovaj zakon predviđa.

Koalicija na ovom mestu želi da skrene Komitetu pažnju na jedno posebno pitanje vezano za slučajeve „nestalih beba”. Slučajevi „**nestalih beba**” u Republici Srbiji poslednjih godina sve više privlače pažnju javnosti. Roditelji čija su deca navodno rođena mrtva u različitim zdravstvenim ustanovama u Srbiji, posumnjali su u te smrti, naročito u periodu 1970–1990. godine. Nepotpuna doku-

³⁶ „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 32/2013

³⁷ <http://www.telegraf.rs/vesti/528522-nastavniku-15-godina-zbog-obljube-ucenika>

mentacija — otpusne liste, nepostojeći ili nepotpuni izvodi iz matičnih knjiga rođenih i umrlih i nejasni ili nedostajući pečati na lekarskim izveštajima, nemogućnost da sahrane telo deteta itd., naveli su roditelje da posumnjaju u bolničko osoblje. Desetine roditelja danas pokušava da sazna da li su njihova deca zaista umrla ili su protivzakonito oduzeta i sada, ne znajući, žive sa različitim porodicama, moguće i u drugim zemljama. Na slučaju su bili angažovani do sada Anketni odbor Narodne skupštine, Zaštitnik građana, nevladine organizacije i nekoliko udruženja roditelja „nestalih beba”.

Evropski sud za ljudska prava je 5. marta doneo, a 26. marta 2013. godine objavio svoju odluku u predmetu *Zorica Jovanović protiv Srbije*³⁸ kojom utvrđuje da je *Srbija povredila pravo na privatnost i na porodični život Zorice Jovanović, majke bebe nestale u porodilištu, koja je podnela predstavku Sudu. Presuda je postala pravnosnažna 9. septembra 2013. godine, i pored individualne zaštite podnosiocu pritužbe, propisuje i obavezu opšteg karaktera koja tereti državu Srbiju. Između ostalog, obaveze Republike Srbije sastoje se u tome da u roku od jedne godine od dana konačnosti ove presude (9. septembar 2014), preduzme sve potrebne mere radi ustanovljavanja mehanizma namenjenog*

Najnoviji izveštaj Stejt Departmenta o trgovini ljudima iz 2015. god. navodi da „...Deca iz Srbije, posebno romska deca, su izložena trgovini ljudima u cilju seksualne eksploatacije, prinudnog rada, prinudne prošnje i vršenja krivičnih dela, često od strane članova porodice, na teritoriji Srbije... Služba za zaštitu žrtava trgovine ljudima nije imala konkretne procedure za postupanje sa decom žrtvama trgovine ljudima. ...Specijalizovana skloništa za decu žrtve ne postoje; deca žrtve su vraćana u porodice, smeštana u hraniteljske porodice ili u jedan od dva centra za smeštaj dece bez roditeljskog staranja...”

<http://www.state.gov/documents/organization/243561.pdf>

³⁸ Predstavka broj 21794/08

da obezbedi pojedinačne odgovore svim roditeljima čija je situacija ista ili dovoljno slična situaciji podnosioca pritužbe. Po preporuci Evropskog suda za ljudska prava, sadržanoj u presudi, ovo pitanje bi trebalo da bude uređeno posebnim zakonom.

Država je ispunila svoju obavezu iz presude u delu koji se odnosi na isplatu naknade Zorici Jovanović. Ministarstvo pravde radi na izradi posebnog akta, kako je u presudi zahtevano. U februaru 2014. godine formirana je Radna grupa koja je donela nacrt zakona koji u značajnoj meri odstupa od obaveze iz presude, tačnije uvodi vremensko ograničenje koje onemogućava velikom broju roditelja da dobiju odgovor na to šta im se desilo sa decom. Organizacije ASTRA i YUCOM uputile su pismo Komitetu ministara pri Savetu Evrope, kao i otvoreno pismo predsedniku Vlade Srbije Aleksandru Vučiću,³⁹ u kome ukazuju na tri osnovna problema pri rešavanju „slučaja nestalih beba”:

1. Selektivno utvđivanje tačnog broja potencijalno oštećenih roditelja i neuključivanje njihovih predstavnika u sve faze rešavanja predmeta „nestalih beba” i onemogućavanje jednom broju roditelja da saznaju šta se dogodilo s njihovom decom;
2. Netransparentnost rada svih nadležnih organa uključenih u implementaciju presude;
3. Zanemarivanje dela presude koji se odnosi na nezavisnu komisiju koja bi imala za zadatak nadzor nad sprovođenjem zakona.

³⁹ <http://www.astra.org.rs/otvoreno-pismo-predsedniku-vlade-republike-srbije-aleksandru-vucicu/>

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Ratifikovati Konvenciju Saveta Evrope o naknadi štete žrtavama nasilnih krivičnih dela;
- ▶ Usvojiti izmene Krivičnog zakonika u pravcu razlikovanja prodaje dece od trgovine decom te predvideti posebno delo trgovine maloletnim licima; u okviru krivičnog dela trgovine maloletnim licima radi usvojenja predvideti zaštitu dece do 18 godina;
- ▶ Hitno početi sa primenom u praksi odredaba Zakona o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima, a koje se tiču vođenja evidencije i registra o počiniocima;
- ▶ Usvojiti izmene Zakona o zaštiti podataka o ličnosti u odnosu na potrebe dece;
- ▶ U potpunosti implementirati presudu Evropskog suda za ljudska prava Zorica Jovanović protiv Srbije, predstavka broj 21794/08, naročito u delu koji se odnosi na eventualno donošenje *lex specialis*-a.

Strateški okvir

Nacionalni plan akcije za decu

Republika Srbija do danas nije implementirala preporuku Komiteta (13a) koja se odnosi na uvrščavanje svih pitanja obuhvaćenih Fakultativnim protokolom o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji, uključujući zaštitu dece od pornografije preko interneta u nacrtu Nacionalnog plana akcije za decu (NPA). Izmene i dopune NPA za period od 2010. do 2015. godine nisu usvojene od strane Vlade Republike Srbije. Kako je revizija NPA u skladu sa preporukama Komiteta izostala, ovaj dokument je ostao u svom izvornom, nerevidiranom obliku bez inkorporiranih pitanja obuhvaćenih Fakultativnim protokolom o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji.

Strategija borbe protiv trgovine ljudima i nacionalni plan akcije protiv trgovine ljudima

Strategija borbe protiv trgovine ljudima usvojena 2006. godine, kao i Nacionalni plan akcije za borbu protiv trgovine ljudima za period od 2009. do 2011. godine trgovinu decom tretiraju kao potpitanje trgovine ljudima tako da se mere i aktivnosti koje se odnose na punoletna lica primenjuju i na decu (maloletna lica) žrtve trgovine. Nijedan od ciljeva u ova dva dokumenta nije posvećen isključivo deci, što im je jedna od osnovnih zamerki.

Nažalost, do danas nije implementirana preporuka Komiteta (71 g) na inicijalni izveštaj Republike Srbije o sprovođenju Konvencije o pravima deteta, a koja se odnosi na izradu sveobuhvatne Strategije za sprečavanje trgovine decom i seksualne eksploatacije dece, iako je zaključkom Vlade Republike Srbije od 11. marta 2010. godine usvojen Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja (2010–2012), kojim je definisana i aktivnost: Priprema i usvajanje Nacionalne strategije za borbu protiv trgovine decom.

Tako, u momentu pisanja ovog izveštaja Republika Srbija nema novu strategiju i nacionalni plan akcije za borbu protiv trgovine ljudima. Izrađeni su nacrt Strategije prevencije i suzbijanja trgovine ljudima i zaštita žrtava i Akcioni plan za period 2013–2018. godine. Nacrtom Strategije je definisano pet posebnih ciljeva, od kojih se posebni cilj broj 5 odnosi na decu i glasi: „Deca su zaštićena od

Poslednji izveštaj ekspertske grupe,⁴⁰ između ostalog navodi sledeću preporuku:

Nacionalne strategije i akcioni planovi — GRETA poziva vlasti Republike Srbije da uvedu borbu protiv trgovine ljudima u narednu nacionalnu strategiju za mlade.

⁴⁰ http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Reports/GRETA_2013_19_FGR_SRB_public_sr.pdf

trgovine ljudima i njenih posledica posebnim participativnim programima koji se sprovode u njihovom najboljem interesu.”

Tokom 2010. i 2011. godine, a u saradnji sa ministarstvima nadležnim za ljudska i manjinska prava, državnu upravu i lokalnu samoupravu, unutrašnje poslove, informisanje i informaciono društvo, socijalnu politiku, Službom za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima, Višim javnim tužilaštvom iz Beograda, Organizacionom jedinicom INTERPOL-a za Srbiju i udruženjima građana Beosupport, Atina i Astra, Centar za prava deteta izradio je Nacrt Nacionalne strategije za prevenciju i zaštitu dece od trgovine i iskorišćavanja dece u pornografiji i prostituciji.⁴¹ Nacrt Nacionalne strategije za prevenciju i zaštitu dece od trgovine i iskorišćavanja dece u pornografiji i prostituciji i Nacrt Akcionog plana za prevenciju i zaštitu dece od iskorišćavanja u pornografiji zloupotrebom informacionih i komunikacionih tehnologija dostavljeni su Ministarstvu unutrašnjih poslova na dalje razmatranje, a u cilju usvajanja od strane Vlade Republike Srbije. I pored pribavljenih pozitivnih mišljenja od strane relevantnih ministarstava i resornih organizacionih jedinica policije, Ministarstvo unutrašnjih poslova dokumente nije dostavilo Vladi Republike Srbije na usvajanje, već je u nacrtu Strategije prevencije i suzbijanja trgovine ljudima i zaštite žrtava predvidelo posebni cilj koji se odnosi na decu, a tiče se isključivo zaštite dece žrtava trgovine. Na ovaj način propuštena je prilika da se na sveobuhvatan način definiše politika države u zaštiti dece od trgovine i iskorišćavanja dece u prostituciji i pornografiji. Usvajanjem ovih dokumenata doprinelo bi se i implementaciji preporuke (31 a, b, v, g, d) koju je Komitet uputio Republici Srbiji a koja se odnosi na preduzimanje mera za borbu protiv sajber kriminala, a posebno dečje pornografije preko Interneta.

⁴¹ Nacrtom Strateškog dokumenta predviđena je izrada tri operativna dokumenta — akciona plana (za oblast prevencije i zaštite dece od trgovine, iskorišćavanja u prostituciji i pornografiji). Tokom 2011. godine izrađen je Nacrt Akcionog plana za prevenciju i zaštitu dece od iskorišćavanja u pornografiji zloupotrebom informacionih i komunikacionih tehnologija sačinjen za period od 2012. do 2014. godine kojim se razrađuje deo Nacrta strategije koji se odnosi na prevenciju i zaštitu dece od iskorišćavanja u pornografiji zloupotrebom informacionih i komunikacionih tehnologija. Nacrt Akcionog plana sačinila je međuresorna radna grupa koju su činili predstavnici relevantnih ministarstava, državnih institucija i udruženja građana.

Predlažemo da Komitet da Republici Srbiji sledeće preporuke:

- ▶ Usvojiti sveobuhvatnu strategiju za sprečavanje trgovine decom i seksualne eksploatacije dece;
- ▶ Obezbediti deci žrtvama trgovine ljudima posebnu zaštitu, uzimajući u obzir najbolji interes deteta odnosno njihovo pravo na participaciju;
- ▶ Predvideti sistematski rad na prevenciji trgovine decom, iskorišćavanje dece u pornografiji i prostituciji, pre svega kroz formalni školski sistem, uključivanjem teme trgovine ljudima u školske programe, intenzivirati rad na podizanju svesti o problemu trgovine ljudima i kod roditelja i kod dece; raditi na podizanju svesti i izgradnji kapaciteta stručnjaka koji rade sa decom, pre svega u oblasti prevencije trgovine ljudima;
- ▶ Sprovesti analizu efekata i kvaliteta do sada sprovedenih preventivnih aktivnosti, kao i analizu i istraživanje uzroka i posledica trgovine decom, kao i iskorišćavanje dece u pornografiji i prostituciji uz definisanje ciljnih grupa i njihovih potreba radi kreiranja što celishodnijih preventivnih programa.

Pitanja za Republiku Srbiju: Šta Republika Srbija planira da uradi u cilju systemske prevencije trgovine decom, nezavisno od promotivnih aktivnosti tokom meseca borbe protiv trgovine ljudima?; Koje specijalizovane programe ste razvili za reintegraciju dece žrtava trgovine ljudima?; Koje programe nudite u okviru urgentne, a koje u okviru dugoročne pomoći žrtvama?; Koji programi prevencije se realizuju sa decom koja su pod posebnim rizikom?

Nacionalni mehanizam za upućivanje

Nacionalnom mehanizmu za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava trgovine ljudima pripadalo je centralno mesto u kreiranju, sprovođenju i analiziranju programa prevencije i direktne asistencije žrtvama trgovine ljudima. Ovaj mehanizam je uspostavljen 2003. godine, da bi 2012. godine došlo do promene strukture i načina rada njegovog centralnog tela — Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima (u daljem tekstu Centar). Međutim, postojeći mehanizam se u velikoj meri u praksi pokazao kao nefunkcionalan i neefikasan. Problemi sa kojima se organizacije civilnog društva susreću u saradnji sa Centrom, od početka njegovog rada u julu 2012. godine do danas su:

- ▶ Neupućivanje žrtava na programe organizacija civilnog društva;
- ▶ Nepostojanje minimalnih standarda zaštite žrtava trgovine ljudima u sistemu socijalne zaštite;
- ▶ Nedefinisane procedure i protokoli saradnje Centra i partnerskih organizacija;
- ▶ Nepriznavanje pravnog sleda sa Službom za koordinaciju pomoći žrtava, a istovremeno korišćenje ljudskih i tehničkih resursa Službe, kao i baze podataka žrtava;
- ▶ Nejasne procedure o zaštiti i čuvanju (dužini i načinu) podataka o žrtvama.

U 2014. godini Centar je od 125 ukupno identifikovanih žrtava, među kojima je bilo 19 dece, na programe NVO ASTRA uputio samo jedno dete, dok na Centar za integraciju mladih na primer, nije upućena nijedna žrtva. Kao razlog neupućivanja dece na organizacije civilnog društva, Centar je naveo da su za decu po zakonu nadležni centri za socijalni rad, te da bi oni trebalo da upućuju decu na programe drugih, pa tako i na organizacije civilnog društva. Razlog za neupućivanje odraslih na organizacije civilnog društva nije naveden.

Pitanja za Republiku Srbiju: Gde Republika Srbija smešta decu žrtve trgovine ljudima i šta taj smeštaj podrazumeva / koje usluge ga prate?

Naknada štete žrtvama (Preporuka 44 a CRC/c/opsc/srb/co/1)

U Srbiji žrtva može naknadu štete ostvariti u krivičnom i u parničnom postupku. U praksi, naknada štete se u krivičnom postupku gotovo nikada ne ostvaruje, jer sudije krivičari oštećenog upućuju da svoja prava ostvare u parničnom postupku. S druge strane, parnični postupak je skup, traje duži niz godina i podrazumeva veštačenje žrtve i ponovno suočavanje sa zlostavljačem, što su sve razlozi koji nisu stimulišući za žrtvu. Do danas je u Srbiji samo jedna žrtva u praksi ostvarila pravo na naknadu štete. Nažalost, u Srbiji ne postoji Fond za naknadu štete žrtvama krivičnih dela sa elementima nasilja. Republika Srbija je 12. oktobra 2010. godine potpisala, ali ne i ratifikovala evropsku Konvenciju o kompenzaciji žrtava krivičnih dela sa elementima nasilja.⁴²

Posebne usluge i posebne edukacije za rad sa decom žrtvama (Preporuka 44 b, v, d CRC/c/opsc/srb/co/1)

Za decu žrtve trgovine ljudima nadležni su centri za socijalni rad, koji tek razvijaju usluge koje su posebno prilagođene deci žrtvama trgovine ljudima. Posebna skloništa za decu žrtve trgovine ljudima u Srbiji ne postoje. Deca se smeštaju u prihvatilišta (prihvatne stanice), domove za decu, vraćaju se u primarnu porodicu ili se smeštaju u hraniteljsku porodicu. Deca žrtve trgovine ljudima, ukoliko su bez pratnje roditelja/staratelja, odnosno ukoliko je roditeljima oduzeto pravo starateljstva privremeno ili stalno, smeštena su u ustanovama za smeštaj dece i omladine, zajedno sa drugim grupama dece. Sa njima se radi kao i sa svom drugom decom, bez kreiranja posebnih programa reintegracije. U kontekstu obez-

⁴² <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=116&CM=1&DF=&CL=ENG>

beđivanja osnovnih potreba deci žrtvama trgovine ljudima, i dalje su organizacije civilnog društva one koje raspolažu potrebnim resursima, znanjima, veštinama, budžetima (obezbeđenim posredstvom međunarodne donatorske pomoći) i mehanizmima da pravovremeno reaguju i zadovolje potrebe ove dece.

Posebne obuke profesionalaca koji rade sa decom

Određeni broj donetih važnih sistemskih zakona predviđa posebne obuke profesionalaca koji rade s decom.⁴³ U okviru Pravosudne akademije održano je 89 obuka sudija, tužilaca, policijskih službenika, advokata i predstavnika institucija nadležnih za brigu o deci a koje se tiču krivičnopravne materije. U 67 javnih tužilaštava u Republici Srbiji trenutno ima 637 javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca koji imaju sertifikate za postupanje u ovakvim predmetima. Službenika policije sa posebnim sertifikatom ima 1.742. Za sertifikat iz oblasti porodičnog prava Pravosudna akademija je održala 32 obuke i dodeljeno je 649 sertifikata. Ipak, nedostaju obuke za profesionalce koji pružaju usluge.

Predlažemo da Komitet Republici Srbiji da sledeću preporuku:

- ▶ Sistematski rešiti problem urgentnog zbrinjavanja dece žrtava trgovine ljudima, uključujući i nastavak obuka hraniteljskih porodica i intenziviranje obuka i rad na senzibilisanju zaposlenih u ustanovama za brigu o deci (uspostaviti saradnju između Centra za koordinaciju pomoći žrtvama i Centara za porodični smeštaj).

⁴³ Međutim, to nije slučaj sa svim sistemskim zakonima, na primer Zakon o zdravstvenoj zaštiti ne predviđa obavezu posebne edukacije za rad sa decom i mladima.

Aneks I

O ČLANICAMA KOALICIJE ZA MONITORING PRAVA DETETA

CENTAR ZA PRAVA DETETA (1997) je udruženje građana čiji je cilj ostvarivanje Konvencije o pravima deteta. Aktivnosti Centra su usmerene na uvođenje i primenu zakona, politike i prakse koji omogućavaju unapređenje dobrobiti deteta, zaštitu njihovih prava i njihovo puno učešće u društvu. Centar organizuje brojne edukacije iz oblasti prava deteta za druge organizacije građanskog društva kao i za profesionalce iz oblasti pravosuđa, socijalne zaštite, policije, medija, obrazovanja, itd. Centar je realizovao znatan broj važnih projekata s ciljem da se izmeni zakonodavna praksa, da se proširi ideja o zaštiti prava deteta, istraži stanje dece i stanje ranjivih grupa dece. Centar je samostalno ili u saradnji s drugim organizacijama izdao preko 100 publikacija.

NVO ASTRA — Akcija protiv trgovine ljudima (2000) posvećena je iskorenjivanju svih oblika trgovine ljudima i decom, istovremeno deluje u oblasti pružanja direktne pomoći žrtvama, edukacije, prevencije, podizanja javne svesti, reintegracije, istraživanja i izveštavanja. U okviru programa direktne pomoći žrtvama ASTRA svojim klijentkinjama/klijentima obezbeđuje psihološku, medicinsku i pravnu pomoć, emotivnu podršku i druge vidove asistencije u dugotrajnom procesu oporavka i društvene reintegracije. Od maja 2012. godine ASTRA rukovodi i jedinstvenim Evropskim brojem za nestalu decu.

UŽIČKI CENTAR ZA PRAVA DETETA (1998) ima misiju da unapredi položaj dece u društvu. Sve aktivnosti centra zasnovane su na principima koje promovise Konvencija o pravima deteta, čime Konvenciju promovise kao osnovni dokument o pravima deteta. Centar se posebno bavi pitanjima poštovanja prava deteta na obrazovanje i poštovanja prava deteta u obrazovnom sistemu. Organizuje treninge, konferencije i druge stručne skupove na temu prava deteta za nastavnike, stručne saradnike i druge zaposlene u obrazovanju, decu i roditelje.

OTVORENI KLUB (1996) — počeo je svoj rad pod nazivom Društvo za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja dece i omladine. Misija Kluba je stvaranje jednakih mogućnosti za razvoj dece i mladih afirmacijom različitosti i osnaživanjem za aktivno i odgovorno učešće u demokratskom društvu. Aktivnosti se odvijaju kroz obrazova-

nje dece i mladih i razvoj njihovih socijalnih veština, osnaživanje i inkluziju marginalizovanih grupa dece i mladih i jačanje organizacija civilnog društva za decu u Srbiji — umrežavanje, međunarodna saradnja. Organizacija realizuje i niz programa usmerenih na promenu svesti građana o demokratskim vrednostima i osnaživanje mladih za participaciju u društvenim i političkim procesima

ATINA (2004) — ciljevi Atine su uspostavljanje i razvoj mehanizama za pravovremenu identifikaciju, pomoć i podršku žrtvama trgovine ljudima, seksualne i radne eksploatacije kako bi se obezbedili njihov psihofizički oporavak, osnaživanje i održivo socijalno uključivanje. Atina izvodi programe sveobuhvatnog i dugoročnog socijalnog uključivanja žrtava trgovine ljudima, uz punu participaciju korisnica/ka i aktivno uključivanje državnih institucija kako bi sistem pomoći postao održivo rešenje za potpun oporavak i punu integraciju kroz direktan rad sa žrtvama, kao i organizaciju edukacija u cilju osnaživanja institucija i organizacija civilnog društva za pružanje adekvatne podrške žrtvama trgovine ljudima i učestvovanja u istraživanjima i kreiranju politika koje imaju za cilj suzbijanje trgovine ljudima.

PRAXIS (2004) je domaća, nevladina i neprofitna organizacija koja se bavi zaštitom ljudskih prava, pružanjem pravne zaštite i javnim zagovaranjem za uklanjanje sistemskih prepreka u pristupu pravima. Praxis deluje u oblasti statusnih i socioekonomskih prava, antidiskriminacije, rodne ravnopravnosti, migracija i prava deteta. Pored besplatne pravne pomoći, Praxis svoje ciljeve i zadatke ostvaruje i kroz monitoring javnih politika, istraživanja, analize i javno zagovaranje za sistemski rešenja i uklanjanje prepreka u pristupu pravima, kroz podizanje svesti o problemima integracije marginalizovanih i socijalno isključenih zajednica, edukacije, objavljivanje publikacija i stručnu podršku reformama, kao i kroz umrežavanje i saradnju.

CENTAR ZA INTEGRACIJU MLADIH (2004) radi sa decom koja su uključena u život ili rad na ulici na teritoriji grada Beograda, a od 2009. godine razvijaju i implementiraju i Program prevencije koji je fokusiran na uključivanje u obrazovanje i predupređivanje boravka dece na ulici. Centar za integraciju mladih aktuelno radi sa preko 400 maloletnika, ali intervencije uključuju i članove porodica korisnika, te je broj posrednih korisnika značajno veći. Takođe, Centar za integraciju mladih saraduje sa relevantnim institucijama i organizacijama u drugim gradovima u zemljama u regionu, a programi su prepoznati od strane stručne i šire javnosti kao modeli dobre prakse.

VELIKIMALI (2000) — Inicijativa za inkluziju VelikiMali radi na zaštiti i promovisanju prava dece sa smetnjama u razvoju u skladu sa principima koje promovise Konvencija o pravima deteta. Glavne oblasti rada organizacije su pravo na jednako obrazovanje za sve i pravo na život u porodici — kreiranje uslova za inkluzivno obrazovanje i deinstitucionalizaciju dece sa smetnjama u razvoju kako na lokalnom, tako i na nacionalnom nivou.

BEOGRADSKI CENTAR ZA LJUDSKA PRAVA (1995) — nestranačko, nepolitičko i neprofitno udruženje građana zainteresovanih za unapređenje teorije i prakse ljudskih prava. Unapređenje znanja u oblasti ljudskih prava i humanitarnog prava, razvoj demokratije, uspostavljanje pravne države i građanskog društva u Srbiji i u ostalim državama nastalim na prelazu iz autokratije u demokratiju osnovni su ciljevi Beogradskog centra. Centar je tokom decenija svoga postojanja nastojao da podigne svest građana o značaju i dometima ideje ljudskih prava i individualnih sloboda i stvori klimu za njihovo puno uvažavanje.

POMOĆ DECI (2004) je nevladina, neprofitna organizacija koja radi na promovisanju prava dece, stvaranju sredine u kojoj postoje nada i poštovanje za decu i mlade, u kojoj deca i mladi imaju mogućnost da ostvare svoj maksimum i gde su deci, mladima, roditeljima i svima koji se njima bave dostupni praktična pomoć i sredstva za promenu nabolje. Tri glavne programske linije su fokus rada: Kvalitetno obrazovanje za sve, Mobilizacija mladih i Zaštita od preprodaje dece i mladih.

FAMILIA (1998) je nevladina, neprofitna, nestranačka organizacija koja kroz razvijenu stručnu mrežu deluje na nivou Republike Srbije sa ciljem obezbeđivanja porodičnog zbrinjavanja dece bez odgovarajućeg roditeljskog staranja inicirajući, razvijajući i afirmišući različite sveobuhvatne modele podrške deci, biološkoj i alternativnoj porodici kao i profesionalcima u skladu sa najboljim interesom deteta.

RODITELJ (2006) je udruženje građana osnovano sa ciljem podrške uspešnom roditeljstvu a uz puno poštovanje prava deteta. Udruženje se bavi pružanjem neposredne podrške roditeljima u svim fazama odrastanja dece, informisanjem i uticanjem na javne politike usmerene ka porodici.

CENTAR ZA KREATIVNI RAZVOJ — Knjaževac (2004) je udruženje građana čiji je cilj unapređenje položaja dece i mladih. Sedište udruženja je u Knjaževcu i većina aktivnosti se realizuje na lokalnom nivou. Misija organizacije je zalaganje za unapređenje položaja dece i mladih na svim nivoima zasnovano na demokratskim vrednostima i principima partnerstva između civilnog, javnog i poslovnog sektora.

MREŽA ORGANIZACIJA ZA DECU SRBIJE — MODS (2014) — u pripremi izveštaja podršku radu Koalicije pružila je i Mreža organizacija za decu Srbije. MODS uključuje preko 50 organizacija koje se bave decom. Najveći broj članica Koalicije za monitoring prava deteta su istovremeno i članice MODS-a. MODS ima za cilj ostvarivanje prava deteta, poboljšanje položaja dece i kvaliteta njihovog života.

NEXUS — Vranje (2005) je osnovan sa ciljem davanja doprinosa stvaranju humanog društva kroz kreiranje, koordinaciju i realizaciju projekata i programa usmerenih ka unapređenju kvaliteta života lica u stanju socijalne potrebe, podsticanju aktivizma građana, istraživačkom radu i obrazovanju. NEXUS radi na jačanju građanskog društva, podsticanju multikulturalne i multietničke saradnje, smanjenju siromaštva kroz osnaživanje ugroženih grupa; promociji i podršci procesima donošenja odluka i javnih politika i aktivnoj saradnji sa brojnim međunarodnim i nevladinim organizacijama i udruženjima građana.

IMAM IDEJU — Kraljevo (2006) je organizacija osnovana sa ciljem da unapredi položaj dece i mladih u lokalnoj sredini, sa aspekta njihovog neformalnog edukativnog i kreativnog razvoja, a u cilju podizanja kvaliteta društvenog i kulturnog života ovog osetljivog dela populacije, te podsticanja njihove participacije u javnom životu zajednice. Organizacija „Imam ideju” realizovala je niz značajnih projekata, seminara, treninga i drugih aktivnosti, samostalno ili u mrežnim projektima, saradjući sa drugim udruženjima sličnog tipa, ali i sa brojnim društvenim ustanovama i institucijama. Ovi projekti bili su podržani od strane domaćih i stranih donatora. Idejna okosnica većine projekata jeste neformalna edukacija iz velikog broja oblasti: interkulturalnost, prava deteta, rodna ravnopravnost, nenasilna komunikacija, prevazilaženje stereotipa i predrasuda, timski rad, pisanje projekata itd.

Aneks 2

STATISTIKA TRGOVINE DECOM

Služba za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima — u periodu od 2008. do 2011. godine beleži ukupno 157 dece žrtava trgovine ljudima, što čini 44% od svih identifikovanih žrtava (359 ukupno identifikovanih u tom periodu).⁴⁴ Podaci za 2012. godinu — 34 maloletne žrtve identifikovane (tada započinje rad novi Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima), a u 2013. godini identifikovane 92 žrtave od toga 45 maloletnih žrtava. U 2014. godini Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima identifikovao je 19 maloletnih žrtava (3 dečaka i 16 devojčica) od ukupno 125 identifikovanih žrtava.⁴⁵

NVO ASTRA — Akcija protiv trgovine ljudima — u periodu 2008. – decembar 2014. god. identifikovano je 63 maloletnih žrtava (4 dečaka i 59 devojčica). Samo tri od ukupnog broja maloletnih žrtava u ovom periodu su imale strano državljanstvo, radilo se o državljanicama Federacije BiH (2) i Crne Gore (1). Najzastupljenija je seksualna eksploatacija — 37, prinudni brak — 13, prosjačenje — 7, prinuda na vršenje krivičnih dela i razbojništvo — 1. U nekoliko slučajeva bilo je reči o kombinovanoj eksploataciji, seksualna i prinuda na prosjačenje — 3, seksualna i radna — 1. Za tri žrve podaci o vrsti eksploatacije su nepoznati. Deca muškog pola bile su žrtve radne eksploatacije i prinude na prosjačenje, a njihova eksploatacija je izvršena u Makedoniji i Srbiji. Inostranstvo je bilo destinacija u 11 slučajeva devojčica žrtava trgovine ljudima (Nemačka 5, Kosovo 1, Italija 1, Španija 1, Austrija 1, BiH 1, Francuska 1). Interna trgovina je zastupljena u 78% slučajeva.

NVO ASTRA u Srbiji vodi i jedinstvenu evropsku liniju za nestalu decu 116000 koja je otpočela sa radom na dan nestale dece, 25. maja 2012. godine. Srbija je na taj način postala prva država koja nije članica EU, a u kojoj ovaj broj funkcioniše. Ujedno, Srbija je u grupi od 27 evropskih zemalja u kojima je ovaj vid pomoći roditeljima/starateljima i nestaloj deci dostupan.

⁴⁴ Prema godinama: 2008. godine — 30, 2009. godine — 59, 2010. godine — 42, 2011. godine — 26

⁴⁵ http://www.centarzztlj.rs/images/statistika/2014/Osnovni_Statisticki_Podaci_o_Identifikaciji_Zrtava_za_2014.pdf

Osnovne aktivnosti Evropske SOS linije za nestalu decu su da prima prijave o nestancima dece i prosleđuje ih policiji i drugim nadležnim službama, da obezbedi podršku njihovim roditeljima/starateljima, kao i da pruži podršku u istrazi i potrazi za decom. Telefonska linija za nestalu decu je dostupna non stop, 24 sata svakog dana u nedelji, tokom cele godine (24/7/365).

U periodu 25. maj 2012. — 31. decembar 2014. godine putem ove linije primljeno je ukupno 482 poziva koji su se odnosili na 27 nestale dece (21 devojčica, 6 dečaka).

Dana 14. februara 2014. godine zvanično je potpisan Memorandum o saradnji između ASTRE i Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije. Potpisivanje Memoranduma o saradnji policije i ASTRE imalo je za zadatak unapređivanje postojeće prakse u slučajevima nestanka dece, te da, osim dosadašnje razmene podataka prikupljenih preko SOS linije za nestalu decu, ovi akteri zajedno izrade standardne i operativne instrukcije koje se tiču neodložnog načina reagovanja policije u slučajevima nestanka dece.

ASTRA je 2014. godine, u dogovoru sa ocem tragično nastradale devojčice Tijane Jurić, pokrenula inicijativu za uvođenje sistema alarmiranja javnosti u slučajevima nestanka dece koji bi nosio naziv Tijana Alert. Tim povodom dva sastanka (poslednji u aprilu 2015. godine) su organizovana sa predstavnicima Ministarstva unutrašnjih poslova, Tužilaštva i Ministarstva za rad, zapošljavanje boračka i socijalna pitanja, kako bi se precizirali koraci u uspostavljanju ovog mehanizma, ali nažalost, konkretan pomak u tom pravcu još uvek nije ostvaren.

NVO Atina — Na programe socijalnog uključivanja žrtava trgovine ljudima koje sprovodi NVO Atina, na tri programske celine — Tim za podršku na terenu, Reintegracioni centar i Privremenu kuću, u periodu od januara 2008. do kraja 2014. godine upućeno je 67 maloletnih žrtava (46 ženskog pola i 21 muškog pola). Sve žrtve su formalno identifikovane od strane Službe za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima / Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima. Od ukupnog broja upućenih žrtava, njih sedmoro su bili strani državljani, dvoje državljana Avganistana, dve državljanke Crne Gore, jedna državljanica Makedonije i dve državljanke Albanije. Sva ostala deca koja su bila podržavana u okviru programa NVO Atina u ovom periodu (njih 60) su državljani/ke Republike Srbije. Najzastupljeniji tip eksploatacije bila je seksualna (ukupno 43 žrtve), zatim prinuda na brak (13 žrtava),

pet žrtava radne eksploatacije, dve žrtve prinude na prošnju i četiri žrtve koje su identifikovane na osnovu namere o eksploataciji. Zemlje krajnje destinacije u slučajevima korisnika/ca koje je NVO Atina podržala u ovom periodu bile su Švedska, Švajcarska, Nemačka, Austrija, Kosovo, Italija. Na osnovu podataka kojima NVO Atina raspolaže, kroz direktan rad sa upućenom decom na programe NVO Atina, u periodu na koji se izveštaj odnosi, primetan je porast interne trgovine, dok je seksualna eksploatacija devojčica uzrasta od 12 do 14 godina bio najzastupljeniji vid eksploatacije.

Program održivog socijalnog uključivanja žrtava trgovine ljudima i drugih vidova eksploatacije za cilj ima puno socijalno uključivanje i ekonomsko osnaživanje žrtava trgovine ljudima i drugih oblika eksploatacije u uslovima ekonomske krize i smanjene državne intervencije. Kako je jedna od posledica ekonomske krize upravo i dramatično smanjen kapacitet postojećih sistema da svojim intervencijama omogućavaju proces (re)integracije žrtava trgovine ljudima i drugih vidova eksploatacije, a pre svega njihovu održivu socijalnu inkluziju i osnaživanje kroz puno uključivanje u obrazovni sistem i na tržište rada, program NVO Atine nudi održivo rešenje za pružanje sveobuhvatne zaštite žrtava i njihovih porodica, kao višestrukih žrtava tranzicije i krize. Pristup usmeren paralelno ka saniranju posledica situacije trgovine i drugih vidova eksploatacije, s jedne strane, i delovanju na uzroke ulaska u situaciju trgovine s druge, jesu kvalitet više u odnosu na postojeće pristupe u ovoj oblasti, ali i garancija uspešnosti, dugoročnosti i održivosti samog programa i oblika zaštite.

S obzirom na nedostatak standarda za procenu uspešnosti postojećih programa, ali i rezultate istraživanja koja su ispitivala razloge zbog kojih žrtve odbijaju različite programe asistencije, Atinino osnovno polazište je — kreiranje programskih aktivnosti prema zahtevima i potrebama svake pojedinačne žrtve. Uz to, NVO Atina veoma uspešno izvodi sve aktivnosti daljeg praćenja i merenja učinaka u inkluziji svakog/e pojedinačnog/e korisnika/ce — između ostalog, profesionalke iz NVO Atine su u stalnom kontaktu sa 90% bivših korisnica/ka programa, tako da se programski učinci mere i njihovim postignućima i stepenom inkluzije.

Čitav program je koncipiran tako da osnažuje korisnike/ce za samostalni život, prevazilaženje pretrpljenih trauma i nasilja i prepoznavanje rizičnih situacija. Sistem pružanja psihološke podrške je posebno razvijen u ovoj oblasti i uključuje rad na grupi

samopomoći, kada su korisnici/ce za to zainteresovani/ne (grupa samopomoći NVO Atine je prepoznata kao primer dobre prakse na međunarodnom nivou).

Zajedno sa NEXUS institutom iz Vašingtona i King Boudouin Fondacijom iz Belgije, NVO Atina i druge organizacije članice TVRP mreže koje se bave socijalnim uključivanjem žrtava trgovine ljudima iz regiona, razvile su instrument za praćenje uspešnosti programa socijalnog uključivanja. Instrument se koristi od 2009. godine i predstavlja sredstvo za praćenje uspešnosti usluga i obezbeđuje kvalitativno i kvantitativno praćenje pruženih usluga za žrtve trgovine ljudima.

Aneks 3

ANALIZA NAPRETKA U PRIMENI PREPORUKA ZA FAKULTATIVNI PROTOKOL O PRODAJI DECE, DEČJOJ PROSTITUCIJI I PORNOGRAFIJI

Preporuka Komiteta 8

U Srbiji ne postoji telo koje je zaduženo za koordinaciju prikupljanja podataka o trgovini ljudima i srodnim krivičnim delima. Postoji nekoliko izvora podataka o žrtvama trgovine ljudima, od Ministarstva unutrašnjih poslova koji beleži podatke na osnovu broja krivičnih prijava koje su u datom periodu podignute za ovo krivično delo, preko Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima, koji vodi evidenciju identifikovanih žrtava trgovine ljudima, centara za socijalni rad, do nevladinih organizacija koje pružaju pomoć žrtvama i koji vode evidenciju o svojim klijentima i klijentkinjama. Ovi podaci nisu usklađeni i nisu uporedivi, pre svega zbog različitih kriterijuma evidentiranja.

Republički zavod za statistiku takođe vodi jednu vrstu evidencije za krivično delo trgovine ljudima i druga dela, ali podaci koje oni objavljuju predstavljaju zbiran broj donetih presuda, bez detaljnih informacija o vrsti i dužini kazne. Podaci o dužini kazne dosuđene trgovcima nisu dostupni na centralizovani način.

Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti⁴⁶ se uređuju uslovi za prikupljanje i obradu podataka o ličnosti. Ovaj zakon, nažalost, ne može da isprati sve praktične potrebe pružalaca usluga (na pr. SOS telefone), princip hitnosti (u slučajevima nestanaka dece) i princip participacije dece. Još uvek ostaju otvorena pitanja zaštite baze podataka žrtava trgovine ljudima, pa i dece, poput: kako je zaštićena, ko ima pristup, kako se koriste podaci, na koji način se uzima pristanak žrtve⁴⁷ za unos i čuvanje ovih podataka.

Preporuka Komiteta 25

Saradnja državnih organa i institucija sa organizacijama civilnog društva je još uvek na nezadovoljavajućem nivou i ostavlja prostora za unapređenje. Ova saradnja ogleda

⁴⁶ „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 97/2008 i 104/2009 — dr. zakon

⁴⁷ Jedan broj žrtava je izjavio da su potpisale pristanak za unos, čuvanje i obradu podataka o ličnosti u ovu bazu podataka, verujući da im od toga zavisi pružanje pomoći.

se prvenstveno u uključivanju organizacija civilnog društva prilikom pripreme nacrtu strateških dokumenata. Međutim, i tada se dešava da se teško usvajaju predlozi i kritike organizacija civilnog društva. Manji je stepen saradnje u pogledu podrške i zaštite u direktnom radu sa žrtvama trgovine ljudima. Organizacije civilnog društva se još uvek doživljavaju kao konkurentske organizacije, a ne kao saradnici koji rade na istom zadatku. Organizacije civilnog društva još uvek ne primaju podršku za pomoć žrtvama iz budžeta Republike Srbije, već njihov rad isključivo zavisi od donatorskih sredstava. Institucije sistema koje rade sa žrtvama trgovine ljudima retko korisnike upućuju na usluge koje nude organizacije civilnog društva koje imaju dugogodišnje iskustvo u radu sa žrtvama. Samo u prvih devet meseci 2013. godine, od 65 identifikovanih žrtava manje od četvrtine njih je upućeno na programe podrške organizacija civilnog društva. Nastavljen je dugogodišnji trend da državne institucije pristaju na saradnju sa organizacijama civilnog društva, ali težeći da one ne kritikuju njihov rad. Na taj način nastoji se uticati na autonomiju rada organizacija civilnog društva, što dovodi do štete po krajnje korisnike usluga.

Na osnovu člana 189. stav 4. Zakona o socijalnoj zaštiti⁴⁸ Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike Republike Srbije je donelo Pravilnik o licenciranju stručnih radnika u socijalnoj zaštiti,⁴⁹ koji je stupio na snagu 2013. godine. Svi uslovi navedeni u ovom Pravilniku stavljaju predstavnike organizacija u nepovoljan položaj u odnosu na zaposlene u sistemu socijalne zaštite i umnogome marginalizuju bogato iskustvo koje organizacije civilnog društva imaju u zaštiti dece od nasilja, i za krajnju posledicu imaju to da najveći deo predstavnika civilnog sektora isključuju iz sistema socijalne zaštite zato što formalno ne mogu da ispune uslove propisane gore pomenutim Pravilnikom.

Tema trgovine ljudima se u školama obrađuje sporadično, u okviru nastave građanskog vaspitanja (koja se bira alternativno sa verskom nastavom), i u zavisnosti od interesovanja, znanja i kapaciteta nastavnika da se ovom temom bave.

⁴⁸ „Službeni glasnik Republike Srbije”, broj 24/11

⁴⁹ „Službeni glasnik Republike Srbije”, broj 42/2013 od 14.5.2013. godine

Preporuka Komiteta 31b

Kada je u pitanju izveštavanje domaćih medija o prodaji dece, dečjoj pornografiji i dečjoj prostituciji, mediji u Srbiji uglavnom poštuju određene etičke principe. Međutim, i dalje je najveći problem pitanje zaštite identiteta deteta koje je na ovaj način zloupotrebjeno. Krajem 2012. godine predstavljeno je istraživanje o izveštavanju medija o nasilja nad decom koje su sprovedi Udruženje novinara Srbije i UNICEF. Istraživanje je pokazalo da većina vodećih medija poštuje osnovna etička pravila kada izveštavaju o deci, posebno o deci žrtvama i počiniocima nasilja, ali da je ugrožavanje prava deteta na privatnost i zaštitu identiteta prisutno. Kršenje etike manje je zastupljeno na televizijama, jer one obično ne ulaze u rizik izveštavanja o konkretnim slučajevima gde su žrtve nasilja deca. Kada je u pitanju štampa, iako su retki slučajevi direktnog otkrivanja identiteta deteta, kodeksi se krše objavljivanjem fotografija i podataka koji dete — žrtvu nasilja čine na indirektan način prepoznatljivim.

Preporuka Komiteta 43b

Romska populacija u Srbiji je populacija koja je veoma diskriminisana. Nedostupnost usluga sistema njihovu poziciju čini još težom. Ovo još doprinosi i život u izuzetno lošim socioekonomskim uslovima. Sve to ih čini posebno ranjivim i osetljivijim na sve vrste rizika, a posebno na rizik od upadanja u lanac trgovine ljudima. Prema našim iskustvima, diskriminacija je prisutna u svim sferama sistema — od sistema zdravstvene zaštite, preko obrazovnog, do sistema socijalne zaštite. Kao posledica ove činjenice, te činjenice da deca i njihove porodice vrlo često ne poseduju informacije o svojim pravima, vrlo često se dešava da do kršenja tih prava u praksi i dođe.

Deca uključena u život ili rad na ulici su uglavnom pripadnici manjina i marginalizovanih zajednica. Prema iskustvima Centra za integraciju mladih većinu ove dece čine deca romske nacionalne manjine (97% od broja ukupno identifikovane dece uključene u život ili rad na ulici). Napori koje sistem čini u integraciji romske populacije nezavisno od toga da li su nastanjeni u Beogradu ili su interno raseljena lica ili povratnici, nisu dovoljni. Lošem položaju romskih zajednica iz kojih potiču deca uključena u život ili rad na ulici doprinosi i visok stepen diskriminacije prema Romima. Život u izdvojenim neformalnim naseljima bez osnovnih uslova za život, višegeneracijsko siromaštvo, nedo-

statak obrazovanja i smanjena mogućnost za zapošljavanje doprinose produbljivanju razlika i povećavaju socijalnu isključenost ove populacije u Republici Srbiji.⁵⁰

Preporuka Komiteta 46

Nacionalna Dečja linija⁵¹ je besplatna, poverljiva telefonska linija, koja radi 24 časa i ima besplatan broj koji deca lako mogu da upamte — 116111 ili 0800 123456. Rad ove linije otpočeo je sredinom oktobra 2005. godine kao projekat Fondacije NJ.K.V. Princeze Katarine u saradnji sa Ministarstvom rada, zapošljavanja i socijalne politike, Narodnom kancelarijom Predsednika Republike Srbije, Ministarstvom prosvete i sporta republike Srbije, Ministarstvom zdravlja Republike Srbije, uz podršku Centra za zaštitu odojčadi dece i omladine. Danas je to Nacionalna linija koja funkcioniše u okviru sveobuhvatnog rada Centra za zaštitu odojčadi, dece i omladine — Zvečanska.

Godina	Br. poziva	Pozivi u vezi sa zlostavljanjem i nasiljem
2008	10.147	9,4%
2009	11.115	13,5%
2010	15.130	8,8%
2011	33.600	10,7%
2012	203.896	14,36%
2013	119.435	11,7%

Do okončanja ovog izveštaja nije uspostavljena telefonska linija sa tri cifre, kako je savetovano u preporuci 46 Komiteta. Od 2012. godine uspostavljena je i Evropska SOS linija za nestalu decu 116000 putem koga je do sada ukupno primljeno 750 poziva.⁵² Ovu liniju je uspostavila i vodi NVO ASTRA. Do izlaska ovog izveštaja Republika Srbija nije podržala rad ove linije, iako je MUP formalno potpisao Memorandum o saradnji sa NVO ASTRA, vezano za pokretanje evropskog broja za nestalu decu. Rad linije se u potpunosti obavlja zahvaljujući podršci stranih donatora.

⁵⁰ Analiza stanja i kapaciteta Nacionalnog sistema prevencije i zaštite dece koja su uključena u život ili rad na ulici od iskorišćavanja i zloupotreba, Ivana Stevanović i dr., Beograd, septembar 2012.

⁵¹ <http://www.zvecanska.org.rs/linija.php>

⁵² 25. maj 2012. do 31. oktobar 2015.